

Δελτίο

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ THE FRIENDS OF THE BENAKI MUSEUM

Αγαπητοί Φίλοι,
Παλαιά όσο και η ύπαρξη του σκεπτόμενου ανθρώπου είναι η επιθυμία του να ξεφεύγει από τη σκληρή πραγματικότητα όταν αυτή τον πιέζει σε βαθμό αφόρητο. Οι οδοί διαφυγής πολλές, η πλέον διαδεδομένη όμως ήταν ανέκαθεν και παραμένει η τέχνη και οι ποικίλες εκφάνσεις της. Πηγή και έκφραση συγχρόνως της έμπνευσης του ανθρώπου, μέσο επίδειξης, καταξίωσης, πλουτισμού, καλλιέργειας της ψυχής και του νου, δεν έπαψε ωστόσο ποτέ να αποτελεί το καταφύγιό του σε δύσκολες συγκυρίες, μια έστω και προσωρινή αναβάπτιση σε διαχρονικές αξίες και αισθητικά πρότυπα πριν από την αναγκαστική επιστροφή στην ενίοτε απωθητική καθημερινότητα.

Τη μερίδα του λένοντος αναπόφευκτα απολαμβάνει η τέχνη παλαιότερων περιόδων, ιδίως αν ζει κανείς σε μια χώρα όπως η δική μας, όπου το παρελθόν δεν είναι μόνο ιδιαίτερα πλούσιο (αν όχι δυσβάσταχτο για τους σημερινούς διαχειριστές του), αλλά και εντυπωσιακά ζωντανό, τόσο ώστε να καταστεί πραγματικά πηγή άντλησης διδαγμάτων και προτύπων για το παρόν και το μέλλον, υπό τον όρο βεβαίως να είμαστε σε θέση να το κατανοήσουμε σε όλο του το βάθος και να επιτύχουμε την ανανέωση μέσα από τη συνέχεια. Ακολουθώντας αυτή την αρχή, οι Φίλοι κατόρθωσαν και κατά το εξάμηνο που πέρασε να αποδράσουν από τη μεστή προβλημάτων πραγματικότητα, ερχόμενοι σε επαφή με μνημεία του παρελθόντος, αλλά και έργα του σύγχρονου πολιτισμού, εντός και εκτός Ελλάδος.

Στο κεντρικό κτήριο, της οδού Κουμπάρη, φιλοξενείται επί δύο μήνες η εξαιρετικά ενδιαφέρουσα έκθεση έργων του περιώνυμου Άγγελου Ακοτάντου, του αγιογράφου που όχι υπερβολικά χαρακτηρίστηκε ως «ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος του 15ου αιώνα».

Το άρθρο της επιμελήτριας της έκθεσης, καθηγήτριας κ. Μαρίας Βασιλάκη, αποτελεί μια καλή εισαγωγή για όσους επιθυμούν να επισκεφθούν την πλούσια και καλοδομημένη έκθεση.

Αναδρομή στην ιστορία της φωτογραφίας από την κ. Μαρία Μάττα, Υπεύθυνη του Εργαστηρίου Συντήρησης Φωτογραφιών του Μουσείου μας, θα γευθούν οι αναγνώστες του παρόντος τεύχους. Πρόκειται για την εισαγωγή σε ένα εκτενές αφιέρωμα σε έναν ιδιαίτερος ευαίσθητο και σύνθετο τομέα της δραστηριότητας του Μουσείου, στη συντήρηση των φωτογραφικών εικόνων, το οποίο θα συνεχιστεί και στο επόμενο Δελτίο, του 2011.

Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος, 1425-1450,
ζωγράφος Άγγελος, Μουσείο Μπενάκη

Μία ακόμη από τις πολλές γνωστές και άγνωστες (ανεξάντλητες άραγε;) γωνίες των Αθηνών παρουσιάζει η Άρτεμις Σκουμπουρδή: τα περίφημα Αναφιώτικα, τη γραφική, κυκλαδίτικου ύφους παραδοξολογία στην καρδιά της κλασσικής και κλασσικίζουσας πόλης. Δεν είναι παρά τα πρώτα αυθαίρετα της πρωτεύουσας μιας χώρας, η οποία στις λίγες δεκαετίες που ακολούθησαν τη δημιουργία τους πλημμύρισε από νομιμοφανείς, ημιπαράνομες και εξόφθαλμα παράνομες κατασκευές, φτωχικές όπως τα Αναφιώτικα ή πολυτελέστατες, όπως εκείνες που συστηματικώς εξαφανίζουν το θείο -αττικό και μη- περιβάλλον.

Διατηρώντας την τόσο φωτεινή οδό διαφυγής μας από το φαιό σήμερα, διαθέτοντας το μοναδικό θησαυρό του παρελθόντος και λίγους αλλά γερούς στυλοβάτες για το παρόν και το μέλλον, όπως το ακαταπόνητο και -παρά τις αντιξοότητες- πάντα ζωντανό Μουσείο μας, σας ευχόμαστε να υποδεχθείτε το νέο έτος με περισσότερη αισιοδοξία και πολλές ελπίδες!

Καλές γιορτές!

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ

Ρωξάνη Τσιμπιροπούλου

«Ψυχή του τόπου» η κ. Βάνα Ξένου, έδωσε για λίγες εβδομάδες νέα ζωή στον Εθνικό Κήπο

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Μία ομάδα από μέλη του Σωματίου *Οι Φίλοι του Μουσείου Μπενάκη* επισκέφθηκε την έκθεση «Ο Μιρό της Μαγιόρκα» στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού στις 19 Μαΐου 2010. Η έκθεση περιελάμβανε πρωτοεμφανιζόμενα στην Ελλάδα έργα του καταλανού καλλιτέχνη Joan Miró από το εργαστήριό του στη Μαγιόρκα (πρωτότυπα χαρτικά, επιλεγμένα λάδια) και φωτογραφίες που απαθανατίζουν τον καλλιτέχνη στο εργαστήριό του. Παράλληλα προβαλλόταν το ντοκυμαντέρ: «Τα φωτογραφίζοντα ίχνη των σαλιγκαριών». Η όλη παρουσίαση της έκθεσης ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και προσέφερε στα μέλη ένα νοερό ταξίδι σε αυτή

την τελευταία φάση της καλλιτεχνικής σταδιοδρομίας του J. Miró. Τα μέλη του Σωματίου εκφράζουν τις ευχαριστίες τους για την ξενάγηση στην έκθεση.

Κάτε Συνοδινού

Στις 15 Σεπτεμβρίου είχαμε την εξαιρετική ευκαιρία να επισκεφθούμε την έκθεση «Ταξίδι στην Αλεξάνδρεια του Καβάφη-Υδατογραφίες της Anna Boghiguian», που διοργανώθηκε στο Μουσείο Ισλαμικής Τέχνης, αλλά και την τύχη να ξεναγηθούμε λεπτομερώς από την Επιμελήτρια του Μουσείου, κ. Άννα Μπαλλιάν. Η Anna Boghiguian είναι αρμενικής καταγωγής και γεννήθηκε στο Κάιρο. Η έννοια του ταξιδιού τονί-

ζεται από τη θεματική τοποθέτηση των έργων. Πρώτα παρουσιάζεται ο κόσμος του Καβάφη και ακολουθεί η ενότητα της Αλεξάνδρειας, που συνοδεύεται από το ποίημα «Η πόλις» σε χειρόγραφο του ποιητή, έργα εμπνευσμένα από τα ποιήματα «Περιμένοντας τους βαρβάρους», «Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον» και «Οιδίπους» και τέλος η ενότητα της «Ιθάκης». Η έκθεση πλαισιώθηκε με χειρόγραφα ποιήματα του Καβάφη και πρώτες εκδόσεις έργων του από το αρχείο του Μουσείου Μπενάκη.

Απόστολος Βερβέρογλου

Στις 20 Σεπτεμβρίου μια αρκετά μεγάλη ομάδα από μέλη των Φίλων, περπατώντας στον Εθνικό Κήπο με ξεναγό την κ. Βάνα Ξένου, καθηγήτρια του Ε.Μ.Π. (Αρχιτεκτονικής Σχολής), συνάντησε 19 μεγάλες εγκαταστάσεις, στις οποίες περιέχονται 85 γλυπτά της γλύπτριας Βάνας Ξένου με γενικό τίτλο: «Η ψυχή του τόπου». Πρόκειται για γλυπτά ενταγμένα στα στοιχεία του συγκεκριμένου χώρου. Διάσπαρτα σε όλη την έκταση του Κήπου, ανοίγουν διάλογο με την ελληνική ιστορία και μυθολογία. Η όλη παρουσίαση της έκθεσης ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και προσέφερε στα μέλη τη δυνατότητα να γνωρίσουν ένα ανανεωμένο Εθνικό Κήπο, αξιοποιημένο για εικαστικές παρεμβάσεις, αποδεικνύοντας μέσα από αυτή την έκθεση πόσο φιλόξενος και... φιλότεχνος Κήπος είναι. Οι Φίλοι εκφράζουν τις ευχαριστίες τους για την τόσο ενδιαφέρουσα ξενάγηση.

Κ.Σ.

Η έκθεση της Εθνικής Πινακοθήκης-Μουσείου Αλεξάνδρου Σούτζου «Μια πόλη που λέγεται Ισπανία» στην

Ευχές του Προέδρου

Αγαπητά μέλη,
Εκ μέρους του Διοικητικού Συμβουλίου σάς εύχομαι η καινούργια χρονιά να σας φέρει ό,τι καλό και αγαθό δεν σας έφερε το 2010.
Η υγεία, η χαρά και η ευτυχία να ακολουθούν τα βήματά σας καθ' όλη τη διάρκεια του 2011.

Με φιλικούς χαιρετισμούς
Νίκος Βασιλάτος

Ενημερωτικό Δελτίο των Φίλων του Μουσείου Μπενάκη

Πλατεία Φιλικής Εταιρείας 15, 106 74 Αθήνα
Τηλ.: 210-7229958, Fax: 210-7298183, E-mail: friendbm@otenet.gr
Ωρες γραμματείας: Δευτέρα - Παρασκευή 9-2 μ.μ.

Συντακτική Επιτροπή:

Διοικητικό Συμβούλιο των Φίλων του Μουσείου Μπενάκη
Υπεύθυνος Σύνταξης: Σταύρος Ι. Αρβανιτόπουλος
Γραμματεία: Μαριέλλα Τσαλδάρη-Βέλιου

Art Director: Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος

Μόλις διακρίνεται μέσα από τα πυκνά ικριώματα ο τόσο καταπονημένος εξωνόρθος του καθολικού του Λαφνιού

Οκτωβρίου: στη **Μονή Λαφνίου** και στο ιερό της **Αφροδίτης και του Έρωτος**. Από το συγκρότημα της πρώτης καλύτερα διατηρείται το καθολικό, κορυφαίο μνημείο της μεσοβυζαντινής περιόδου, δεινοπαθημένο όμως από τους σεισμούς, τη δια μακρόν εγκατάλειψη και τις εν συνεχεία αλληπάλληλες επεμβάσεις με τραγικά ενίοτε αποτελέσματα. Οι εκδρομείς είχαν την ευκαιρία να δουν από κοντά το ναό –αν και ζωσμένο από ικριώματα–, αλλά και να μπουν στο εσωτερικό, να ανεβούν στις πυκνές σκαλωσιές που επιβάλλουν οι εν εξελίξει εργασίες αποκατάστασης και να πλησιάσουν όσο ποτέ άλλοτε τα περίφημα ψηφιδωτά. Ακολούθησε περιήγηση στο υπαίθριο ιερό της Αφροδίτης (τα «ντουλαπάκια» των γηγενών) και στα επί μέρους κτίσματα που το περιβάλλουν. Τις ξεναγήσεις πραγματοποίησε ο υπογράφων. Της επιστροφής προηγήθηκε γεύμα σε εστιατόριο απέναντι από το «Παλατάκι».

Σταύρος Ι. Αρβανιτόπουλος

Την Πέμπτη 21 Οκτωβρίου οι Φίλοι του Μουσείου Μπενάκη απολαύσαμε δύο επισκέψεις με εντελώς διαφορετικό θέμα, με κοινό ωστόσο στοιχείο τη γειτνίαση. Η πρώτη ήταν στην **αρμενική εκκλησία της Αθήνας**, στην οδό Κριεξή, στο Θησείο, όπου μας υποδέχθηκε φιλόξενα ο ιερέας Μπαρέτ Χατσεριάν. Σε πολύ καλά ελληνικά, μας μίλησε για τις αρμενικές κοινότητες της Ελλάδας, τις εκκλησίες και τη σύμπνοια των ομοθρήσκων τους στη χώρα μας, καθώς επίσης για τη βοήθεια που

Εθνική Γλυπτοθήκη παρουσίαζε το τοπίο της σύγχρονης ισπανικής αρχιτεκτονικής στην πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα μέσα από φωτογραφίες και μακέτες 80 εξαιρετικών κτηρίων, αναδεικνύοντας τον πλούτο και την αστική πολυμορφία της Ισπανίας, καθώς και την ποιότητα της πρόσφατης αρχιτεκτονικής παραγωγής. Η έκθεση παρουσιάστηκε με τη μορφή μιας εγκατάστασης, όπου μακέτες, φωτογραφίες, σχέδια και βίντεο αναπτύσσονται πάνω στην κάτοψη ενός χώρου που αναπαριστά τη γεωγραφία της Ισπανίας. Μετά την περιήγησή μας σε αυτήν, κατά την εκεί επίσκεψή μας στις 29 Σεπτεμβρίου, ακολούθησε ξενάγηση στη μόνιμη συλλογή της Γλυπτοθήκης. Τα μέλη του Σωματείου εκφράζουν τις ευχαριστίες τους για την παραπάνω επίσκεψη και ξενάγηση.

Κ.Σ.

Η έκθεση των ιστορικών όπλων στο **Μουσείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας** δεν μπορούσε να αφήσει αδιάφορους τους Φίλους. Αθρόα υπήρξε η εγγραφή για τη συμμετοχή στην ξενάγηση, την οποία έκανε ο γράφων (ο οποίος διετέλεσε ερευνητής της Ακαδημίας Αθηνών για την ανάδειξη της ιστορίας των όπλων), με αποτέλεσμα η επίσκεψη στους χώρους της έκθεσης να χρειασθεί να γίνει δυο φορές για να ικανοποιηθούν οι πολυπληθείς ενδιαφερόμενοι (6 και 9 Οκτωβρίου). Με τη λεπτομερή και εμπεριστατωμένη ξενά-

γηση οι Φίλοι μπόρεσαν να πλησιάσουν τα ιστορικά αυτά τεκμήρια, εργαλεία του Άρη, αλλά επίσης όργανα και μέσα ελευθερίας στα χέρια των ελλήνων αγωνιστών του 1821. Όσοι συμμετείχαν στις ξεναγήσεις θαύμασαν την τεχνική της κατασκευής αλλά και την πλούσια και καλαίσθητη διακόσμηση, που έχει μετατρέψει πολλά από αυτά από όπλα σε ανδρικά κοσμήματα και περίτεχνα έργα τέχνης.

Νίκος Βασιλάτος

Αφιερωμένη σε δύο μνημεία διαφορετικών περιόδων εκατέρωθεν της αρχαίας Ιεράς Οδού ήταν η Κυριακή 17

Το εσωτερικό του Αγίου Γρηγορίου του Φωτιστή, ναού της αρμενικής παροικίας

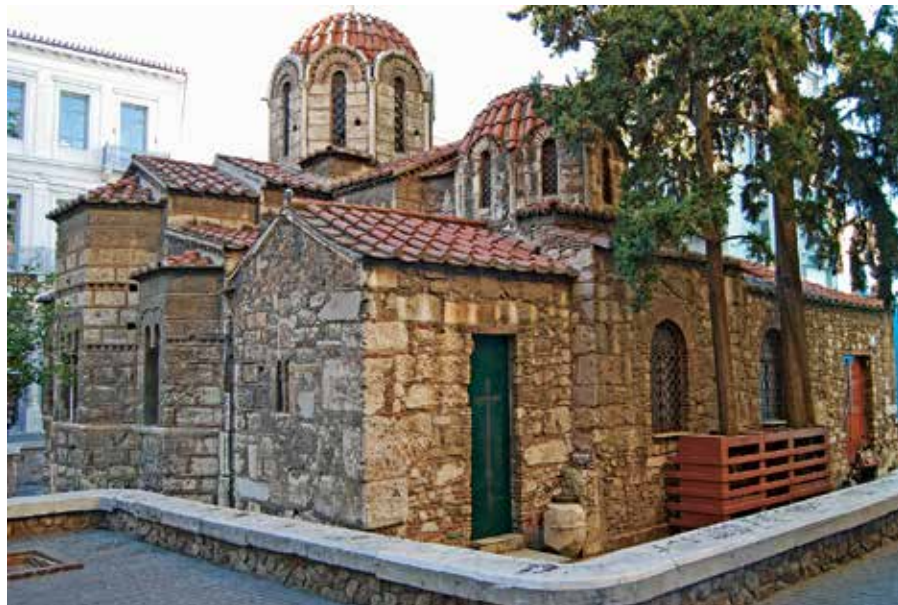
προσφέρουν στους αναξιοπαθούντες συμπολίτες τους. Έχουν γηροκομείο, σχολεία, εφημερίδες –μια από αυτές και στα ελληνικά. Η επίσκεψη τελείωσε με επεξηγήσεις από τον ιερέα σχετικά με τη λειτουργία, τα ιερά κειμήλια που χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια της και τους συμβολισμούς τους. Στο γειτονικό **Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Άλεξ Μυλωνά**, το οποίο δημιούργησε η διακεκριμένη γλύπτρια, εκτίθεται μέρος των αριστουργηματικών έργων της από χαλκό, χάλυβα και κυρίως από πεντελίσιο μάρμαρο. Τα γλυπτά απηχούν την πεμπτουσία της αρμονίας και της ατέρυτης τέχνης, αντάξια της αρχαίας ελληνικής παράδοσης. Ακόμη, η περιοδική έκθεση φωτογραφίας του Άρι Γεωργίου με τίτλο *Αποσπάσματα και απογραφές*. Τα έργα ανήκουν στη συλλογή του Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, αποτελώντας εντυπωσιακή σειρά κατακερματισμένων αυτοβιογραφικών κυρίως εικόνων μέσα από μια εικαστική ματιά.

Κατερίνα Αγραφιώτη

Σε συνέχεια της επίσκεψης στο Δαφνί πραγματοποιήθηκε από τον υπογράφο, μια εβδομάδα αργότερα, στις 24 Οκτωβρίου, ξενάγηση σε τέσσερις ναούς των Αθηνών: τρεις επίσης μεσοβυζαντινούς και έναν της μεταβυζαντινής περιόδου. Η περιήγηση ξεκίνησε από τους **Αγίους Θεοδώρους** Κλαυθμώνος, μια ιδιόμορφη παραλλαγή του σταυροειδούς εγγεγραμμένου· συνεχίστηκε με την **Καπνικαρέα**, κομψό δείγμα της πολυμορφίας και του πλούσιου λεξιλογίου της αρχιτεκτονικής της εποχής των Μακεδόνων ακόμη και στις μακρινές επαρχίες της αυτοκρατορίας, και τη **Γοργεπήκοο**, ιδιαίτερος εύγλωττη μαρτυρία της στροφής προς τα ιδανικά της κλασικής αρχαιότητας στην Αθήνα του Μιχαήλ Χωνιάτη, που υπέστη όμως σπάνια κακομεταχείριση κατά την υποχρεωτική γειτνίαση με τον ανοικονόμητο όγκο του ατυχέστατου σύγχρονου μητροπολιτικού ναού. Η πορεία κατέληξε στην **Αγία Δύναμη**, τυπικό ναΐδριο των μεταβυζαντινών χρόνων, συντηρημένο σήμερα από τη γιγαντιαία τοιμενένια μάζα του μέχρι προ τινος Υπουργείου Παιδείας.

Σ.Ι.Α.

Στις 4 Νοεμβρίου επισκεφθήκαμε τη **μόνιμη έκθεση του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου**. Η επεξεργασία και η μελέτη της εκθεσιακής πρότασης άρχισε το 1999 και ολοκληρώθηκε το

Ιωάννης Αθανασόπουλος

Η Καπνικαρέα σε σπάνιες στιγμές γαλήνης

2010. Νομίζω ότι εκφράζω τα συναισθήματα όλων των επισκεπτών λέγοντας ότι η έκθεση αυτή, προϊόν συλλογικής εργασίας δεκάδων επιστημόνων –και όραμα ζωής του αξέχαστου Δημήτρη Κωνσταντίνου– μας έκανε υπερήφανους για τον ευρηματικό τρόπο ανάδειξης των κειμηλίων. Πέρα από τις διευκρινιστικές εισαγωγές, η έκθεση διαρθρώνεται πάνω σε μία γενική χρονολογική πορεία, γύρω από την οποία οργανώνονται οι ενότητες. Ο πρώτος κύκλος αφορά τη μετάβαση «Από τον αρχαίο κόσμο στο βυζαντινό», ο δεύτερος τον «Κόσμο του Βυζαντίου», ο τρίτος την «Πνευματική και καλλιτεχνική κινητικότητα του 15ου αιώνα», ο τέταρτος που συγκροτεί το βασικό άξονα του

κόσμου μετά το Βυζάντιο έχει ως θέμα την ενότητα «Από το Βυζάντιο στη Νεότερη Εποχή». Στις υπέροχες συλλογές τους Φίλους ξενάγησε ο συνεργάτης του Μουσείου κ. Νίκος Κωνσταντίνος. Συνόδευσε η υπογράφουσα.

Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου

Στις 11 Νοεμβρίου 2010 πραγματοποιήσαμε μία πολύ ενδιαφέρουσα επίσκεψη στις **συναγωγές** που βρίσκονται στην **οδό Μελιδώνη** και στο νέο **Μνημείο του Ολοκαυτώματος των Ελλήνων Εβραίων** και ενημερωθήκαμε για άγνωστα σε πολλούς από εμάς θέματα που αφορούν την εβραϊκή κοινότητα από το Ραββίνο Αθηνών και τους εκπροσώπους της Ισραηλιτικής Κοινότητας.

Κατερίνα Κορρέ

Από τη νέα πτέρυγα του ΒΧΜ, όπου αναδεικνύεται ο τεράστιος πλούτος του μεταβυζαντινού κόσμου

Παραστατικός ο Ραββίνος Αθηνών κ. Ισαάκ Μιζάν στην ξενάγησή του

Σήμερα λειτουργούν δύο συναγωγές στην οδό Μελιδώνη 5 και 8. Η παλαιότερη είναι η ρωμανιώτικη, που χτίστηκε το 1904. Το επίσημο όνομά της είναι Ετς Χαΐμ και είναι επίσης γνωστή ως γιαννιώτικη. Είναι η μικρότερη από τις δύο και λειτουργεί κυρίως στις μεγάλες εορτές. Απέναντι λειτουργεί η νεότερη, σεφαραδίτικη συναγωγή, που χτίστηκε το 1935 και ανακαινίστηκε στη δεκαετία του 1970. Ονομάζεται Μπεθ Σαλώμ, που σημαίνει Οίκος της Ειρήνης. Στη συμβολή των οδών Ερμού και Ευβόλου δημιουργήθηκε προσφάτως το Μνημείο του Ολοκαυτώματος. Δημιουργός του είναι η μικρασιατικής καταγωγής γλύπτρια Ντιάννα Μαγκανιά και απεικονίζει ένα διαμελισμένο άστρο του Δαβίδ, σύμβολο του πλήγματος που υπέστη ο Εβραϊσμός της Ελλάδας από τους ναζί.

A.B.

Εξερευνώντας τα άδυτα του Ελ. Βενιζέλος: ο χώρος ελέγχου των αποσκευών

Στις 19 και στις 24 Νοεμβρίου οι Φίλοι επισκεφθήκαμε το Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών «Ελευθέριος Βενιζέλος» και ξεναγηθήκαμε σε χώρους του που δεν μπορούμε να δούμε όταν φεύγουμε για ταξίδι ή όταν επιστρέφουμε. Παρακολούθησαμε τον έλεγχο των αποσκευών, τη φόρτωση και την εκφόρτωση στο αεροσκάφος, καθώς και την τοποθέτηση στον κυλιόμενο μίαντα για την παραλαβή τους κατά την άφιξη. Είδαμε τους «πάνθηρες», τα τεράστια πυροσβεστικά οχήματα αξίας € 1.000.000 το καθένα. Ανεβήκαμε στον Πύργο Ελέγχου –η θέα της πίστας με τις προσγειώσεις και απογειώσεις των αεροσκαφών είναι

εμπειρία μοναδική. Η κ. Σταυρούλα Πέτρουλα, ο κ. Κοσμάς Πεντάκαλος, η κ. Χαρά Μητσοτάκη, καθώς και οι υπεύθυνοι στον Πύργο Ελέγχου και στην Πυροσβεστική Υπηρεσία μάς υποδέχθηκαν θερμά και μας μίλησαν για το λειτουργήμα που επιτελούν. Έλυσαν τις πάμπολλες απορίες μας και απήντησαν στις εξ ίσου πολλές ερωτήσεις μας με ευγένεια, υπομονή και φιλική διάθεση. Τους ευχαριστούμε από καρδιάς όλους και τους ευχόμαστε καλή συνέχεια!

Ρωξάνη Τσιμπιροπούλου

Ο Νοέμβριος τελείωσε με μια επίσκεψη των Φίλων για πρώτη φορά στην **Πινακοθήκη Κουβουτσάκη** στην Κηφισιά. Άλλος ένας φωτισμένος έλληνας συλλέκτης, με πνεύμα και γούστο, μοιράζεται τα «παιδιά» του με όλους εμάς: 1.500 έργα, γλυπτά και ζωγραφικά, σε 2.000 τετραγωνικά, περιμένουν τους φιλότεχνους σε μια πολυεπίπεδη πινακοθήκη κυρίως παραστατικής τέχνης. Η κ. Κατερίνα Μπιλίνη μάς έδειξε τα σημαντικότερα έργα και μας μίλησε για τη συλλογή. Αρκετή ώρα περιηγήθηκαν στους χώρους θαυμάζοντας. Η μάλλον ανοιξιτιάτικη ημέρα ολοκληρώθηκε με γεύμα σε κοντινό εστιατόριο.

Γιάννης Δορίβας

Με την ομιλία της κυρίας Catherine Morgan, κλασικής αρχαιολόγου και διευθύντριας εδώ και τρία χρόνια της **Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής** στην Αθήνα, ξεκίνησε στις 2 Δεκεμβρίου η επίσκεψη των Φίλων σε αυτή την κυψέλη έρευνας και μελέτης της ελληνικής ιστορίας, αρχιτεκτονικής, τέχνης, θρησκείας, γλώσσας και τοπογραφίας. Η κ. Morgan αναφέρθηκε στην ίδρυση της Σχολής, η οποία χρονολογείται από το 1886, στην πορεία της μέχρι τις ημέρες μας και στη συνεχή επιστημονική δράση της, η οποία καλύπτει την ελληνική αρχαιότητα, το μεσαίωνα και τη σύγχρονη εποχή. Ένα πλέγμα από αρχαιολογικές ανασκαφές σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, εργαστήρια για την επιστημονική ανάλυση των ευρημάτων με τη βοήθεια ειδικευμένου προσωπικού, βιβλιοθήκη με σπάνιες παλιές εκδόσεις και δημοσιεύσεις για μελέτη, αρχεία και πολύτιμα έγγραφα, υποτροφίες και φιλοξενία νέων επιστημόνων αποτελούν τον ιστό της Σχολής. Όλα αυτά μέσα σε ένα περιβάλλον που αποπνέει αγάπη για την Ελλάδα και του οποίου ο κήπος, όαση γαλήνης και ομορφιάς στο κέντρο της Αθήνας, και οι κτηριακές εγκαταστάσεις συνδυάζουν με επιτυχία την επι-

στήμη με το ρομαντισμό άλλων εποχών και την τεχνολογία του σήμερα.

K.A.

Ακόμη:

- 28 Μαΐου: Ξενάγηση στην **έκθεση Ernst Ziller στην Εθνική Πινακοθήκη** από την επιμελήτρια της έκθεσης, κ. Μαριλένα Κασσιμάτη.
- 3 και 25 Ιουνίου: Υποδοχή στη **Γαλλική πρεσβεία** από την πρέσβειρα κ. Hélène Farnaud.
- 17 Ιουνίου: Ξενάγηση από την κ. Κατερίνα Πανταζή στη **Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή**.

ΕΚΔΡΟΜΕΣ

Κατά την τριήμερη εκδρομή στη Μαγνησία (7-9 Μαΐου) επισκεφθήκαμε το Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο **Βόλου**, που στεγάζει παλαιά και νέα ευρήματα της Θεσσαλίας. Στο σπίτι του τοπικού λαογράφου Κίτσου Μακρή (που κληροδοτήθηκε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας) είδαμε τη βιβλιοθήκη του αλλά και έργα του Θεόφιλου και των Παγώνηδων. Επισκεφθήκαμε επίσης το συγκρότημα Τσαλαπάτα, παλαιό εργοστάσιο πλινθοκεραμοποιίας, το οποίο αποκαταστάθηκε πλήρως από το Π.Ι.Ο.Π. και λειτουργεί ως μουσειακός χώρος και πολιτιστικό κέντρο. Στο **Πήλιο** επισκεφθήκαμε τη Βιβλιοθήκη Μηλεών, έργο εκπροσώπων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, το Λαογραφικό Μουσείο και την εκκλησία των Ταξιαρχών με το θαυμαστό τοιχογραφικό διάκοσμο και την εκπληκτική ακουστική. Στη συνέχεια τα αρχοντικά της Βυζίτσας και μετά από μία υπέροχη διαδρομή, την Τσαγκαράδα. Η Μακρυνίτσα με το παρεκκλήσιο του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, τη βρύση με τους λεοντοκρουνούς, το μοναδικό Λαογραφικό Μουσείο που στεγάζεται στο αρχοντικό Τοπάλη, τα καλντερίμια της και το καφενεδάκι με τη ζωγραφιά του Θεόφιλου, μας έδωσε σαφή εικόνα της ακμής των πηλιορείτικων χωριών ιδίως κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Συνόδεψε και ξενάγησε η υπογράφουσα.

K.K.-Z.

Ασφαλώς και ήταν ένα διήμερο μοναδικό το Σαββατοκύριακο στην **Ιερή Πόλη του Μεσολογγίου** (15-16 Μαΐου). Το έναυσμα για το ταξίδι αυτό ήταν η πρωτότυπη, μοναδική και διεξοδικά οργανωμένη έκθεση «Αλάτι, ο λευκός θησαυρός». Η έκθεση παρουσιαζόταν στο πνευματικό στολίδι της πόλης, τη Διέξοδο, το Κέντρο Λόγου και Τέχνης

το οποίο στεγάζεται στο αποκατεστημένο πατρικό του ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης, Αθανασίου Ραζή-Κότσι-κα, και είναι δημιούργημα του ζεύγους Νίκου και Ακακίας Κορδόση. Φυσικά η επίσκεψη στην έκθεση συμπληρώθηκε με επισκέψεις σε χώρους ιερούς, σε σπίτια όπου έζησαν Έλληνες οι οποίοι σημάδεψαν την ιστορία μας, σε αρχαιολογικές περιοχές εξαιρετικής αξίας – τις οποίες αναδείκνυε ακόμα περισσότερο η ανοιξιάτικη φύση –, σε μουσεία και φυσικά στις ομορφιές γύρω από «την θάλασσα εκεί την πλατειά και την ήρεμη, την θάλασσα εκεί την μεγάλη», όπως περιγράφει την ονομαστή λιμνοθάλασσα ο ποιητής. Ο ξεναγός μας, κ. Γιώργος Αποστολάκος, συντέλεσε με τις περιγραφές και τις γνώσεις του σε αυτό το αξέχαστο Σαββατοκύριακο.

Κ.Α.

Στις 25 Μαΐου και την 1η Ιουνίου 2010 οι Φίλοι επισκεφθήκαμε το Αρχαιολογικό Μουσείο **Βραυρωνός** καθώς και τον αρχαιολογικό χώρο με ξεναγό μας την εξαιρετική αρχαιολόγο κ. Βασιλική Σκαράκη. Η κ. Σκαράκη μας μίλησε για την ίδρυση του ιερού σύμφωνα με το μύθο, για τη λατρεία της θεάς, της Βραυρωνίας Αρτέμιδος, για τη γιορτή των Βραυρωνίων, που ετελείτο κάθε πέντε χρόνια και για το σημαντικότερο μέρος της, που ήταν η *αρχτεία* (τελετή θητείας και μύησης για την ενηλικίωση και το γάμο). Ακόμη, μας μίλησε για τις υποστάσεις της Αρτέμιδος, θεάς της υπαίθρου και των ζώων, της άγριας φύσης και του κυνηγιού. Η Αρτεμις θεωρείται ότι είχε σχέση με την Εκάτη, τη θεότητα του Κάτω Κόσμου, καθώς επίσης και με την Εύκλεια, γι' αυτό χαρακτηρίζεται ως *Λυσιζώνος* (σύμβολο για τις νεαρές κοπέλες πριν από το γάμο τους). Σε λίγο χρόνο ακούσαμε τόσο πολλά, την ευχαριστούμε θερμότατα για όλα αυτά που μας είπε.

P.T.

Στις 19 του περασμένου Ιουνίου οι Φίλοι, με ξεναγό τον Πρόεδρό μας κ. Ν. Βασιλάτο, ειδικό στην οχυρωματική αρχιτεκτονική, επισκεφθήκαμε τη **Χαλκίδα**, για να ξεναγηθούμε στο Φρούριο Καράμπαμπα. Η θέση του φρουρίου ήταν ιδιαίτερος στρατηγική, καθώς ήλεγχε το πέρασμα από το βόρειο στο νότιο Ευβοϊκό και τη χερσαία επικοινωνία της Εύβοιας με τη Στερεά Ελλάδα. Το φρούριο μετά από πολυετείς προσπάθειες έχει αποκατασταθεί και πλέον στους προμαχώνες του δι-

Ο Πρόεδρος επί το έργον στο κάστρο του Καράμπαμπα

οργανώνονται εκθέσεις, όπως εκείνη που επισκεφθήκαμε εμείς πρώτοι, πριν ανοίξει στο ευρύ κοινό, με μεσαιωνικά γλυπτά. Στη συνέχεια κατευθυνθήκαμε προς το **Κοντοδεσπότη** του Δήμου Μεσσαπίων, όπου βρίσκεται το **Ιστορικό-Εθνικό Μουσείο Αναστασίου Λιάσκου** (εγκαινιάστηκε το 2003). Σε αυτό εκτίθενται κειμήλια που απεικονίζουν κατά χρονική σειρά την ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας από την Επανάσταση του 1821 ως την Εθνική Αντίσταση. Ξεναγός μας ο ίδιος ο κ. Α. Λιάσκος. Ευχαριστημένοι γυρίσαμε αργά το απόγευμα.

P.T.

Στις 12 και 13 Σεπτεμβρίου επισκεφθήκαμε το νησί της **Άνδρου**. Επίσκεψη άρχισε με το **Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης - Ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή**. Η έκθεση του αμερικανο-ιάπωνα καλλιτέχνη Isamu Noguchi (1904-1988) με τίτλο «Ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση» μας έδωσε τη δυνατότητα να πιστοποιήσουμε τη διπλή καταγωγή του, αφού ο ίδιος αξιοποιεί δημιουργικά στο έργο του στοιχεία από το συναισθηματισμό της Ανατολής και τον ορθολογισμό της Δύσης. Μετά από την επίσκεψη στο **Ίδρυμα Πέτρου και Μαρίκας Κυδωνιέως** με την έκθεση «Πλόες» του Κώστα Τσόκλη, ακολούθησε η περίφημη Μονή Παναγίας Παναχράντου, άλλοτε σημαντικό πνευματικό κέντρο. Μοναδικό «εύρημα» τα υψηλής οθωμανικής τέχνης πλακάκια επένδυσης Ιζνίκ, που καλύπτουν μεγάλο μέρος του τέμπλου του καθολικού, καθώς και τον προνάο. Το σπάνιο αυτό υλικό δημοσιεύθηκε από

την Καίρειο Βιβλιοθήκη με συγγραφέα την υπογράφουσα, η οποία και ξενάγησε τους Φίλους. Ακόμη, χαρήκαμε στην **Καίρειο Βιβλιοθήκη** την εργασία που επιτελείται συστηματικώς με εκδόσεις βιβλίων και άλλες δραστηριότητες.

Κ.Κ.-Ζ.

Με σύμμαχο τον καλό καιρό, οι Φίλοι πραγματοποίησαν την εκδρομή στη **Θεσσαλονίκη** (22-26 Σεπτεμβρίου). Πρώτος σταθμός ο αρχαιολογικός χώρος στο **Δίον** και το εκεί Αρχαιολογικό Μουσείο, τα οποία αποτέλεσαν μια ευχάριστη έκπληξη για όσους δεν τα είχαν ξαναεπισκεφθεί. Στη συμπρωτεύουσα πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στο Βυζαντινό Μουσείο και την εκπληκτική έκθεση αρμενικής τέχνης από τη συλλογή της οικογένειας Καλφαγιάν, όπου μας υποδέχθηκαν με ιδιαίτερη ευγένεια οι οικοδεσπότες Καραμπέτι και Αναϊτ Καλφαγιάν, ενώ με ενθουσιασμό μας ξενάγησε ο κ. Χονδρογιάννης. Ακολούθησε ξενάγηση στο ανακαινισμένο Αρχαιολογικό Μουσείο από τη χαρισματική Διευθύντριά του, κ. Αδάμ-Βελένη. Την επομένη πραγματοποιήθηκε ξενάγηση στο Μουσείο Μακεδονικού Αγώνος, όπου μας προσφέρθηκαν αναμνηστικά δώρα, και επίσκεψη στα κάστρα της Θεσσαλονίκης. Το πρωί της ημέρας της επιστροφής, στο πολύ ενδιαφέρον Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας και Θράκης μάς υποδέχθηκε και μας ξενάγησε η Διευθύντρια κ. Οικονομίδου. Ήταν μια πολύ καλά οργανωμένη εκδρομή που θα μείνει αξέχαστη στη μνήμη όσων συμμετείχαν.

N.B.

Οι εκδρομείς μπροστά στα βυζαντινά τείχη της Θεσσαλονίκης

ματικότητας του Δήμου, για να παρακολουθήσουμε με ειδικά γυαλιά την ομώνυμη μάχη του 338 π.Χ. μεταξύ των Μακεδόνων του Φιλίππου Β' και των συνασπισμένων στρατευμάτων Αθηνών, Κορίνθου, Κερκύρας, Λευκάδος, Αχαΐας, Μεγάρων, Ακαρνανίας, Ευβοίας και Κοινού Βοιωτών με ηγέτιδα τη Θήβα. Στη συνέχεια ξεναγηθήκαμε στο θέατρο, του οποίου το κοίλον είναι σκαλισμένο σε μονοκόμματο βράχο του βουνού Πετραχού. Μετά το θέατρο κατευθυνθήκαμε προς το Αρχαιολογικό Μουσείο, σταματώντας να θαυμάσουμε το Λέοντα της Χαιρωνείας, μαρμάρινο ταφικό μνημείο κτισμένο από τους Θηβαίους για τους πεσόντες Ιερολοχίτες του 338 π.Χ. Το πολύ αξιόλογο μουσείο ιδρύθηκε για να στεγάσει τα ευρήματα από τις πρώτες ανασκαφές (1903-1907) στον Τύμβο των Μακεδόνων, που έπεσαν στην ιστορική μάχη της Χαιρωνείας. Ξεναγός μας σε αυτούς τους χώρους ο αρχαιολόγος κ. Γιάννης Φάππας. Μετά από μία θαυμάσια διαδρομή προς το Ζεμενό και ένα ωραίο γεύμα γυρίσαμε αργά το απόγευμα στο κλεινόνας άστρ.

P.T.

ΤΑΞΙΔΙΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Τον περασμένο Ιούνιο πραγματοποιήθηκε με μεγάλη επιτυχία το ταξίδι του Σωματείου μας στις γερμανικές πόλεις Μάισεν, Δρέσδη, Βερολίνο, Πότσταμ. Στο Μάισεν οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να επισκεφθούν το εργοστάσιο και το μουσείο των παγκοσμίου φήμης πορσελάνων, ενώ ο γράφων τους πα-

Στις 3 Οκτωβρίου, μια όμορφη Κυριακή που κάθε άλλο παρά μύριζε φθινόπωρο, μια ομάδα Φίλων επισκεφθήκαμε στη Λαμία το Αρχαιολογικό Μουσείο, το οποίο βρίσκεται μέσα στο κάστρο της πόλης. Εκεί μας ξενάγησε η ξεναγός και μέλος μας κ. Μαριλίτσα Αναστασιάδης. Είδαμε από χρυσά κοσμήματα μέχρι τη μαρμάρινη αναθηματική στήλη της Αρτέμιδος Ειλειθυίας. Στη συνέχεια βρεθήκαμε στο μικρό αλλά ενδιαφέρον Βυζαντινό Μουσείο της Υπάτης. Εκεί θαυμάσαμε αρκετά είδη ψηφιδωτών και περιηγηθήκαμε αρκετή ώρα στο καινούργιο, αλλά όχι πολύ γνωστό αυτό μουσείο. Η ώρα πέρασε και πήγαμε για φαγητό στο δρόμο για τη δροσερή και καταπράσινη Υπάτη. Περάσαμε τόσο όμορφα που ούτε η κίνηση που αντιμετωπίσαμε στην επιστροφή δεν μας πτόησε!

Γ.Α.

Ένα προσκύνημα και συγχρόνως μια περιήγηση στον ιερό χώρο του Μαραθώνος στις 12 Οκτωβρίου συνέπεσε με τους εορτασμούς των 2.500 χρόνων της μάχης (Σεπτέμβριος 490 π.Χ.), η οποία υπήρξε καταλυτική υπέρ της Δύσεως στη σύγκρουσή της με την Ανατολή. Η πολυπληθής παρέα των Φίλων απόλαυσε τη γλαφυρή και ευχάριστα εκπαιδευτική ξενάγηση της αρχαιολόγου κ. Ελένης Μπάνου. Στη συνέχεια ξεναγηθήκαμε στο Ραμνούντα -δήμο της αρχαιότητας όπου οι ανασκαφές αποκάλυψαν τα ερείπια της πόλης και του περιφημου ναού της Νεμέσεως (αρχές 6ου αι. π.Χ.)-, στο επιβλητικό πρωτοελλαδικό (3000-2300 π.Χ.) νεκροταφείο στη θέση

Τσέπι, το οποίο στεγάζεται με υπερσύγχρονη κατασκευή, στο πρόσφατα ανακαινισμένο Μουσείο Μαραθώνος, στον Τύμβο των Αθηναίων και τέλος σε εκείνον των Πλαταιέων. Ήταν μια εκδρομή με ανοιξιάτικο καιρό -παρά τη φθινοπωρινή ημερομηνία-, η οποία προσέφερε πνευματική και ψυχική ανάταση σε όλους μας και υπερηφάνεια για τις καταβολές μας. Το γεύμα σε εστιατόριο δίπλα στη θάλασσα συμπλήρωσε την επιτυχία της αρχαιολογικής επίσκεψης.

Κ.Α.

Την Κυριακή 21 Νοεμβρίου οι Φίλοι επισκεφθήκαμε τη Χαιρωνεία. Πρώτη στάση στο Κέντρο Εικονικής Πραγ-

Στον αρχαιολογικό χώρο του Ραμνούντος, υπό την καθοδήγηση της κ. Ελ. Μπάνου

Βαδίζοντας προς το «ελληνικό» Μουσείο της Περγάμου

ρουσίασε με γλαφυρό τρόπο τον ιδρυτή του εργοστασίου, τον Αύγουστο τον Ισχυρό της Σαξονίας. Η επίσκεψη στη μαγευτική Δρέσδη και στο εκεί μουσείο κομψοτεχνημάτων θα μείνει ανεξίτηλη στη μνήμη των Φίλων, μερικοί από τους οποίους είχαν την ευκαιρία να επισκεφθούν και μια έκθεση αφιερωμένη στην τουρκική τέχνη και πολεμική ιστορία. Στο Βερολίνο το Μουσείο της Περγάμου δημιούργησε ρήγη συγκίνησης, αλλά και ελληνικής πολιτιστικής υπερηφάνειας, ενώ όσοι επισκέφθηκαν το Μουσείο Γερμανικής Ιστορίας με ξεναγό το γράφοντα είχαν την τύχη να δουν ανάγλυφη τη γερμανική ιστορία από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι την πτώση του «τείχους του αίσχους». Τέλος, η ευγενική υποδοχή που μας έγινε στο κτήριο της γερμανικής Βουλής μετά από προσπάθειες της γενικής γραμματέως, μας έδωσε την ευκαιρία να αντιληφθούμε πώς λειτουργεί

γεί ο ναός αυτός της Γερμανικής Δημοκρατίας. Το ταξίδι ολοκληρώθηκε με την επίσκεψη στη γραφική μικρή πόλη του Πότσνταμ, στα ανάκτορα του Φρειδερίκου του Μεγάλου, με την ονομασία *Sans-Souci* (=Ανέμελα), αλλά και στο κτήριο που υπογράφηκε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μεταξύ των τότε ισχυρών του κόσμου η ομόθυμη συνθήκη.

N.B.

Μια πενήντημερη «πολιτιστική απόδραση» των Φίλων του Μουσείου Μπενάκη στη **Φλωρεντία**, την πολιτιστική μητρόπολη της κεντρικής Ιταλίας και έδρα της **Τοσκάνης** και της γύρω περιοχής (27-31 Οκτωβρίου 2010). Επισκέψιμοι πολιτιστικοί χώροι σύμφωνα με το πρόγραμμα ήσαν η Φλωρεντία, η Pisa, η Lucca, η Siena και το San Gimignano. Η φυσιογνωμική ιδιαιτερότητα κέντρου και πε-

ριοχής, δηλαδή Φλωρεντίας - Τοσκάνης, είναι εμφανής. Η Φλωρεντία, παρά τις πολιτιστικές της καταβολές, παραμένει μια σύγχρονη και ζωντανή μητρόπολη. Για τις άλλες μικρές πολιτείες της Τοσκάνης διατέθηκε ένα διήμερο, για επίσκεψη και ξενάγηση. Σημαντικοί πολιτικοί και πολιτισμικοί χώροι, με κοινή και ιδιαίτερη φυσιογνωμία, δομική, πνευματική και κοινωνική. Η Pisa, γνωστή κυρίως για τον κεκλιμένο πύργο της, η Lucca, μεσαιωνικού χαρακτήρα πολιτεία, κλεισμένη μέσα στα τείχη της, που την διατρέχουν σε μήκος 5 χλμ., η Siena, ένα μεσαιωνικό κόσμημα της Τοσκάνης, μια μεσαιωνική πολιτεία όμορφη ανάμεσα σε 3 κοιλάδες, και το San Gimignano, η πόλη με τους πύργους, δείγμα όχι τόσο άμυνας, όσο ένδειξης κοινωνικής και οικονομικής ισχύος. Η επίσκεψή μας στην ιστορική κωμόπολη υπήρξε ο εικαστικός επίλογος της όλης πενήντημερης «απόδρασης» στη Φλωρεντία - Τοσκάνη. Πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερος ότι η «στενότητα» του χρόνου δεν υπήρξε εμπόδιο, το άριστα οργανωμένο πρόγραμμα εκτελείτο απρόσκοπτα, με τους έλληνες και ιταλούς ξεναγούς και με τη σύμπραξη της συνοδοού-ξεναγού του Ταξιδιωτικού Γραφείου. Ευχαριστούμε πολύ τον Πρόεδρό μας κ. Νίκο Βασιλάτο, καθώς και τα άλλα μέλη του Δ.Σ. και ευελπιστούμε για όμοιες «εξορμήσεις» με διαχρονικό περιεχόμενο.

Πηνελόπη Καραγεωργοπούλου
-Καραχάλιου

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΑΤΙΚΗ ΒΡΑΔΙΑ ΣΤΗ ΒΕΡΑΝΤΑ ΤΗΣ ΚΟΥΜΠΑΡΗ

Στις 23 του περασμένου Ιουνίου, Τετάρτη βράδυ, οι Φίλοι διασκεδάσαμε μέχρι αργά στη βεράντα του Μουσείου μας στο Κολωνάκι. Κόσμος αρκετός, παρέες-παρέες οι Φίλοι και οι φίλοι τους, συζητήσεις έντονες, το θέμα γνωστό: πού θα πάμε διακοπές, πότε φεύγουμε, θα πάμε σε ένα μέρος ή σε πολλά; Τα φαγητά και τα γλυκά εξαιρετικά, το κρασί άφθονο, η περιποίηση πολύ καλή, όπως πάντα ο κ. Χριστοφιλέας είχε βάλει τα δυνατά του. Οι ήχοι της μουσικής, μια ποικιλία από '60s αλλά και πιο καινούργια, μας χάιδευε τ' αυτιά, άλλοι ήθελαν να την απολαύσουν δυνατά, άλλοι απαλά, ο D.J. κ. Διαμαντής Πρασόπουλος κατάφερνε να τα συμβιβάζει. Στο τέλος της βραδιάς πολλοί Φίλοι δεν αρκέστηκαν στα ακούσματα, χόρεψαν κιόλας. Φύγαμε ευχαριστημένοι και χαρούμενοι, εν όψει διακοπών!

P.T.

Μεσαιωνικό κτήριο στη Lucca

ΧΕΙΡ ΑΓΓΕΛΟΥ

ΕΝΑΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΣΤΗ

ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΚΡΗΤΗ

Κεντρικό Μουσείο Μπενάκη, Κουμπάρη 1, 17 Νοεμβρίου 2010 – 16 Ιανουαρίου 2011

Η έκθεση παρουσιάζει έναν επώνυμο ζωγράφο των ύστερων βυζαντινών χρόνων, τον Άγγελο Ακοτάντο, και φωτίζει το έργο του. Πρόκειται δηλαδή για την αναδρομική έκθεση ενός ζωγράφου εικόνων, που έζησε στη βενετοκρατούμενη Κρήτη στο πρώτο μισό του 15ου αιώνα. Η σημασία του ζωγράφου αυτού δεν έγκειται μόνο στο μεγάλο αριθμό εικόνων με την υπογραφή ΧΕΙΡ ΑΓΓΕΛΟΥ που έχει σωθεί, αλλά και στο γεγονός ότι διαθέτουμε την ιδιόχειρη διαθήκη του (1436), μέσα από την οποία προβάλλει η προσωπικότητα ενός ζωγράφου που κατείχε ιδιαίτερη θέση στην κοινωνία του βενετοκρατούμενου Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο). Είκοσι δύο εικόνες φέρουν την υπογραφή ΧΕΙΡ ΑΓΓΕΛΟΥ, ενώ ένας αριθμός τουλάχιστον 30 εικόνων μπορεί να αποδοθεί στον ίδιο ζωγράφο.

Χριστός Παντοκράτωρ ένθρονος, 1425-1450, Ζωγράφος Άγγελος. Ζάκυνθος, Μουσείο

Ο ζωγράφος Άγγελος υπήρξε ο πιο σπουδαίος ζωγράφος μιας ιδιαίτερα ενδιαφέροντας εποχής. Είναι η εποχή που το κέντρο της καλλιτεχνικής παραγωγής μετατοπίζεται, λόγω των δυσχερών ιστορικών συγκυριών, από την πρωτεύουσα του βυζαντινού κράτους, την Κωνσταντινούπολη, στην πρωτεύουσα της βενετοκρατούμενης Κρήτης, το Χάνδακα. Οι πηγές παραδίδουν τα ονόματα ενός μεγάλου αριθμού κωνσταντινουπολιτών ζωγράφων, οι οποίοι μεταφέρουν στο Χάνδακα την έδρα της καλλιτεχνικής τους δραστηριότητας. Η έκθεση αναζητά την τέχνη αυτών των ζωγράφων που σήμερα λανθάνει σε Μουσεία και ιδιωτικές συλλογές της Ελλάδας και του εξωτερικού, για να δείξει πως αυτοί υπήρξαν οι δάσκαλοι του Αγγέλου.

Επομένως, εκτός από το έργο του ζωγράφου Αγγέλου, παρουσιάζονται δείγματα της τέχνης που δημιουργείται γύρω στο 1400 στην Κωνσταντινούπολη αλλά και στην Κρήτη. Παράλληλα, εκτίθενται εικόνες που τεκμηριώνουν το πόσο σπουδαίος ζωγράφος υπήρξε ο Άγγελος για τους σύγχρονους αλλά και τους μεταγενέστερους ζωγράφους. Δεν είναι υπερβολή να πούμε πως ο ζωγράφος Άγγελος ήταν ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος του 15ου αιώνα. Για το λόγο αυτό η έκθεση ολοκληρώνεται με την εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου από τον ομώνυμο ναό στην Ερμούπολη της Σύρου, που φέρει την υπογραφή του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου.

Η έκθεση χωρίζεται σε 3 ενότητες:

Α'. Γύρω στο 1400: η τέχνη στην Κωνσταντινούπολη και την Κρήτη.

Β'. Ο ζωγράφος Άγγελος Ακοτάντος και το έργο του.

Γ'. Η επίδραση του ζωγράφου Αγγέλου στους σύγχρονους και στους μεταγενέστερους ζωγράφους.

Μαρία Βασιλάκη
Καθηγήτρια Βυζαντινής Τέχνης
στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Επιμελήτρια της έκθεσης «Χειρ Αγγέλου»

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Γραμματειακή Υποστήριξη: Βασιλική Δημητροπούλου,
Πανωραία Μπενάτου, Φλωρεντία Πίκουλα,
Βασιλική Ανεμοδούρη
Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός: Άγγελος Βασιλείου,
Κωστής Μαυρακάκης
Εικαστική επιμέλεια: Βουβούλα Σκούρα

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

- Οι διαλέξεις της Παρασκευής: Έξι διαλέξεις από διακεκριμένους επιστήμονες φωτίζουν την τέχνη της περιόδου. Με το τέλος της διάλεξης το κοινό θα συμμετέχει σε ξενάγηση που θα προσφέρει ο ομιλητής της ημέρας μαζί με την επιμελήτρια της έκθεσης.

- Τρίτη 21 Δεκεμβρίου: «Η ζωγραφική του Αγγέλου μέσα από τα μάτια των σύγχρονων ζωγράφων» Μια συζήτηση της επιμελήτριας της έκθεσης με τον Αλέκο Λεβίδη και τη συμμετοχή και άλλων ζωγράφων.

- 15-16 Ιανουαρίου 2011: Διεθνές Συμπόσιο «1400-1450: η

καλλιτεχνική παραγωγή στην Κωνσταντινούπολη, τη Βενετία και τη βενετοκρατούμενη Κρήτη» στο αμφιθέατρο του Μουσείου Μπενάκη της οδού Πειραιώς.

• 16 Ιανουαρίου (τελευταία μέρα της έκθεσης): Μουσική εκδήλωση. Ο Γιώργης Ξυλούρης, ο Αχιλλέας Περισίδης και ο Ζαχάριος Σπυριδάκης ερμηνεύουν αποσπάσματα από τον Ερωτόκριτο στο Κεντρικό Μουσείο Μπενάκη.

• Δημιουργία βίντεο «Χειρ Αγγέλου» με τη σκηνοθεσία του Νίκου Νταγιαντά και παραγωγή της Άνεμον Productions. Το βίντεο θα προβάλεται στη διάρκεια της έκθεσης στο μικρό αμφιθέατρο του 2ου ορόφου και θα πωλείται στο Πωλητήριο.

• Εκπαιδευτικά προγράμματα: το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου Μπενάκη με την επιμέλεια της Μαρίας Χριστίνας Γιαννουλάτου ετοίμασε ένα ενδιαφέρον εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τους ζωγράφους στη βενετοκρατούμενη Κρήτη και το ζωγράφο Άγγελο.

ΧΟΡΗΓΟΙ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Μέγας Χορηγός: Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη

Χορηγός αερομεταφορών: Aegean Airlines

Χορηγός ασφάλισης έργων: Lloyd's Ασφαλιστική

- Γ. Καραβίας & συνεργάτες

Χορηγός φιλοξενίας: Amalia Hotels

Άλλοι χορηγοί: Σύλλογος Φίλων Μουσείου Μπενάκη,

Πολιτιστική Εταιρεία «Βασίλης Δαμβόγλου»,

Nicholas & Mattie Egon, John & Helen Murlis

Χορηγός επικοινωνίας έκθεσης: Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Μόνιμοι χορηγοί επικοινωνίας Μουσείου Μπενάκη:

EPT, ERT online, LIFO, elculture.gr, forfree, κοντέινερ

Ξεναγηθείτε στην έκθεση «Χειρ Αγγέλου» με το πρόγραμμα «XENAGOS»

Οι επισκέπτες μπορούν να περιηγηθούν ανάμεσα στα έργα της έκθεσης «Χειρ Αγγέλου» με το σύστημα «XENAGOS», ένα καινοτόμο σύστημα ψηφιακής ξενάγησης, το οποίο ανέπτυξε η ελληνική εταιρεία ΠΡΙΣΜΑ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ σε συνεργασία με καταξιωμένους ερευνητικούς φορείς του χώρου. Τα κείμενα του προγράμματος για τη συγκεκριμένη έκθεση ετοίμασε η Μαρία Βασιλάκη. Το σύστημα «XENAGOS», αξιοποιώντας νέες τεχνολογίες αιχμής και με τη βοήθεια υπολογιστών παλάμης, επιτρέπει στον επισκέπτη να λαμβάνει πληροφορίες για τα εκθέματα σε πολυμεσική μορφή, δηλ. σε μορφή εικόνων, βίντεο, ηχητικών αρχείων, υπερσυνδέσεων στο διαδίκτυο. Επιπλέον, οι εφαρμογές που ενσωματώνει το σύστημα, όπως τα εκπαιδευτικά παιχνίδια, ηλεκτρονικό κατάστημα, γλωσσάρι, χάρτης, εγγυώνται μία μοναδική και αξέχαστη εμπειρία ξενάγησης, συνδυάζοντας την ψυχαγωγία με τη μάθηση.

Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Ζωγράφος Άγγελος. Mechelen, Μουσείο Hof van Busleyden. Ο δανεισμός αυτού του έργου πραγματοποιήθηκε χάρη στη γενναιοδωρία του Συλλόγου των Φίλων του Μουσείου Μπενάκη

Ασπασμός των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, 1425-1450, Ζωγράφος Άγγελος. Κρήτη, Μονή Οδηγήτριας

Το Διοικητικό Συμβούλιο για την περίοδο 2010-2011

Πρόεδρος:	Νίκος Βασιλάτος
Α' Αντιπρόεδρος:	Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου
Β' Αντιπρόεδρος:	Αλέξανδρος Τομπάζης
Γεν. Γραμματέας:	Ρωξάνη Τσιμπιροπούλου
Ταμίας:	Απόστολος Βερβέρογλου
Μέλη:	Κατερίνα Αγραφιώτη Γιάννης Δρίβας Λίζα Μούση Κάτε Συνοδινού

Αναπληρωματικά μέλη: Βασιλεία Κασελούρη-Ρηγοπούλου, Κατερίνα Παπαχαλαράμπους
Επιτροπή Υποψηφιοτήτων: Έφη Καλλιγά, Λένα Χατζηπέτρου, Ανθή Βαλσαμάκη

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

1ο ΜΕΡΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

Η συντήρηση (πρόληψη-αποκατάσταση) των φωτογραφιών έχει ιστορικά δύο προελεύσεις: Η πρώτη προέρχεται από τους πρωτοπόρους της φωτογραφίας, δηλαδή τους ίδιους τους φωτογράφους-χημικούς και έγκειται κυρίως στη βελτίωση της σταθερότητας των πρώτων φωτογραφικών εικόνων κατά τη διάρκεια της εμφάνισής τους. Η δεύτερη, πολύ πιο σύγχρονη, προέρχεται από τη λογική της διατήρησης των έργων και έτσι συνδέεται με την επέμβαση στις φωτογραφικές εικόνες, αρνητικές ή θετικές, οι οποίες έχουν ήδη παραχθεί και υποστεί αλλοιώσεις.

Εικ. 2:
Λαγκεροτυπία σε θήκη, περ. 1850. Συλλογή Φωτογραφικού Αρχείου Μ. Μπενάκη

Η έννοια της συντήρησης της φωτογραφίας γεννιέται ταυτόχρονα με την εμφάνιση του νέου μέσου, δηλ. τη δεκαετία του 1840, οπότε και έχουμε τις πρώτες σταθερές φωτογραφικές εικόνες. Δεν θα ήταν υπερβολή να λέγαμε ότι οι πρώιμες φωτογραφίες είχαν αρχειακό χαρακτήρα. Πριν ακόμα η νέα επαναστατική εφεύρεση χρησιμοποιηθεί ευρέως για πορträίτα, τοπία ή συνθέσεις, υιοθετήθηκε ως πολύτιμο εργαλείο στην υπηρεσία της Αρχαιολογίας, της Ιατρικής, της Αρχιτεκτονικής, επιστήμες που χρειαζόνταν εικόνες οι οποίες να αντέχουν στο χρόνο.

Επομένως, η ανησυχία για τη φθορά των φωτογραφιών δεν είναι πρόσφατη, αλλά σύγχρονη της εφεύρεσης της φωτογραφίας. Μάλιστα, σύμφωνα με τους φωτοχημικούς της εποχής «η φωτογραφία γεννιέται και πεθαίνει στη χημεία». Οι δημιουργοί από πολύ νωρίς παρατήρησαν το ξεθώριασμα των εικόνων τους και δεν άργησαν να εντοπίσουν τα αίτια του φαινομένου.

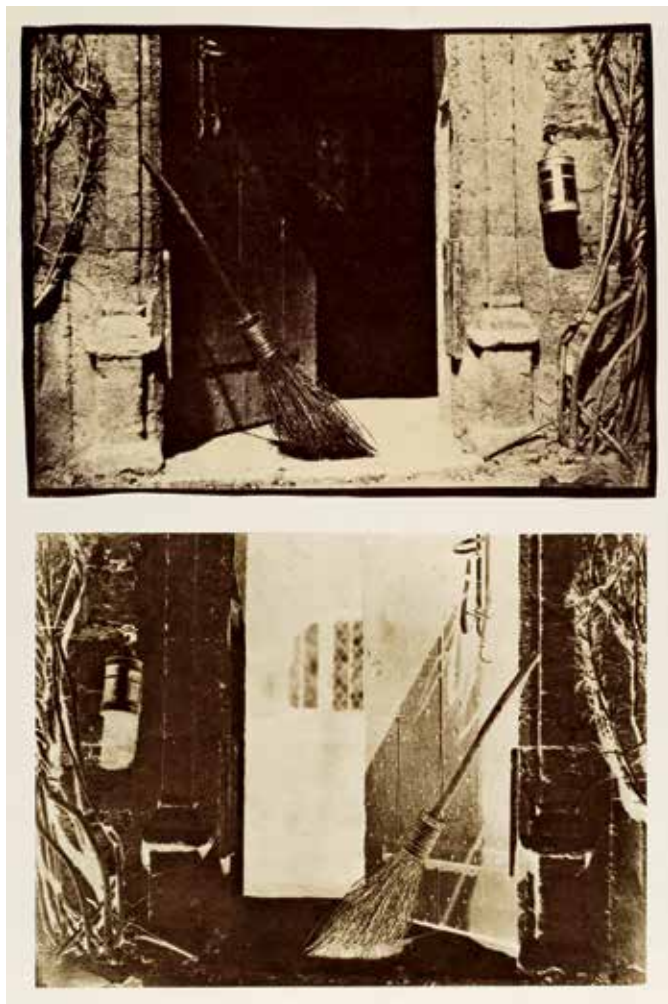
Ένα από τα μεγαλύτερα μειονεκτήματα των φωτογραφικών τυπωμάτων με βάση τον άργυρο ήταν η τάση τους να εξασθενούν και να αποχρωματίζονται ακόμη και σε σύντομο χρονικό διάστημα από τη δημιουργία τους. Αυτό οφειλόταν στην εξαιρετική ευαισθησία των μικροσκοπικών κόκκων αργύρου, που συνθέτουν την εικόνα και στην τάση τους να

αντιδρούν χημικά με διάφορα στοιχεία. Βλέποντάς το αυτό οι φωτογράφοι πειραματίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα για να βρουν μια τεχνική που θα απέδιδε τη λεπτομέρεια και την τονική κλίμακα των αργυρούχων εικόνων, ενώ ταυτοχρόνως θα παρέμενε αναλλοίωτη στο χρόνο. Είναι χαρακτηριστικό ένα απόσπασμα από το περιοδικό

Φωτογραφικά Νέα που εκδόθηκε το Μάρτιο του 1858, στο οποίο αναφέρεται ότι: «όταν βρεθεί μία τέτοιου είδους τεχνική, τότε επιτέλους η απεχθής μέθοδος που χρησιμοποιείται σήμερα θα αντικατασταθεί από

Εικ. 1: *Nelly's, Πορträίτο γυναίκας, εκτύπωση bromoil, 1925-30. Στις εκτυπώσεις bromoil, η εικόνα σχηματίζεται από χρωστικές και όχι από άργυρο*

Εικ. 3: William Henry Fox Talbot, The open door, καλοτυπία και χαρτί χλωριούχου άλατος, 1844. The Science Museum, London

μία άλλη που θα ικανοποιεί τόσο τον καλλιτέχνη όσο και το χημικό» (εικ. 1).

Η εμφάνιση της φωτογραφίας: πρώτες εικόνες σε χαλκό, πρώτη χρήση αρνητικού -θετικού

Για να κατανοήσουμε την εφεύρεση της φωτογραφίας είναι απαραίτητη η αναφορά στους ανθρώπους που πειραματίστηκαν προκειμένου να καταλήξουν στο σχηματισμό μιας εικόνας με τη βοήθεια του φωτός: αυτοί ήταν ο **Nicéphore Niepce**, ο **Louis Jacques Mande Daguerre** και ο **William Henry Fox Talbot**. Αυτοί οι τρεις ερευνητές από τη Γαλλία και την Αγγλία υπήρξαν οι εφευρέτες της φωτογραφικής τεχνικής. Όμως και οι τρεις στηρίχθηκαν σε έρευνες που είχαν γίνει τον προηγούμενο αιώνα τόσο για τις ιδιότητες του φωτός, όσο και για τις χημικές επιδράσεις του στα διάφορα υλικά.

Μία από τις ιδιαιτερότητες στην ιστορία της φωτογραφίας είναι η στενή της σχέση με τους κλάδους της χημείας, της φυσικής και της οπτικής. Αυτό ήταν ιδιαίτερος αισθητό τα πρώτα χρόνια της εφεύρεσης.

Από το πειραματικό ξεκίνημα της δεκαετίας του 1830 και κατά τη διάρκεια ολόκληρης της ιστορικής της διαδρομής, η φωτογραφική εκτύπωση βασιζόταν κυρίως στη φωτοευαισθησία των αλάτων αργύρου. Ο άργυρος υπήρξε η βάση της πρώτης φωτογραφικής τεχνικής, ενώ παραμένει ακόμη και σήμερα το στοιχείο στο οποίο στηρίζεται η σύγχρονη φωτογραφία. Η ευαισθησία του νιτρικού αργύρου στο φως

ανακαλύφθηκε τυχαίως από το Heinrich Schulze το 1727. Χρειάστηκε όμως ένας αιώνας πειραματισμών έως το 1814, όταν ο Sir Humphrey Davy ανακάλυψε τη φωτοευαισθησία του ιωδιούχου αργύρου πάνω στην οποία στηρίχθηκαν οι Niepce, Daguerre και Fox Talbot για τη δημιουργία της πρώτης φωτογραφικής εικόνας.

Η *δαγκεροτυπία* (εικ. 2), υπήρξε η πρώτη φωτογραφική τεχνική που παρουσιάστηκε στο Παρίσι το 1839 από το Louis Jacques Mandé Daguerre. Πάνω σε μία επαργυρωμένη πλάκα χαλκού εμφανίστηκαν οι πρώτες απόψεις του Παρισιού προκαλώντας την έκπληξη και το θαυμασμό του κοινού. Η είδηση της νέας εφεύρεσης διαδόθηκε πολύ γρήγορα τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική, όπου παρέμεινε δημοφιλής έως το 1865. Όμως, η αδυναμία παραγωγής αντιγράφων λόγω της έλλειψης αρνητικού σε συνδυασμό με το υψηλό κόστος του εξοπλισμού και τη μεγάλη διάρκεια της λήψης (15 έως 30 λεπτά), ήταν τα βασικά μειονεκτήματα της δαγκεροτυπίας, που οδήγησαν στη σταδιακή εγκατάλειψή της και την αντικατάστασή της από την *καλοτυπία* (από την ελληνική λέξη κάλος = όμορφο).

Η καλοτυπία αποτέλεσε την πρώτη φωτογραφική τεχνική με βάση το σύστημα του αρνητικού-θετικού που εφηύρε ο William Henry Fox Talbot το 1841 και αποτέλεσε τον πρόγονο της σύγχρονης φωτογραφίας (εικ. 3). Η μεγάλη επιτυχία αυτής της ανακάλυψης έγκειται στο γεγονός ότι μιλάμε για πρώτη φορά για μία «λανθάνουσα εικόνα», η οποία εμφανίζεται με χημικό τρόπο. Από τα χαρτίνα αρνητικά μπορούν να προκύψουν θετικές εικόνες σε χαρτί. Για το σχηματισμό της θετικής εικόνας, ένα φύλλο χαρτιού βυθιζόταν σε διάλυμα χλωριούχου νατρίου, από το οποίο προκύπτει και η ονομασία τους: «χαρτιά χλωριούχου άλατος» ή «ενάλατα χαρτιά». Στη συνέχεια, το αρνητικό και το θετικό τοποθετούνταν μέσα σε ένα ειδικό πλαίσιο σε στενή επαφή μεταξύ τους κάτω από το φως μέχρι να εμφανιστεί η εικόνα.

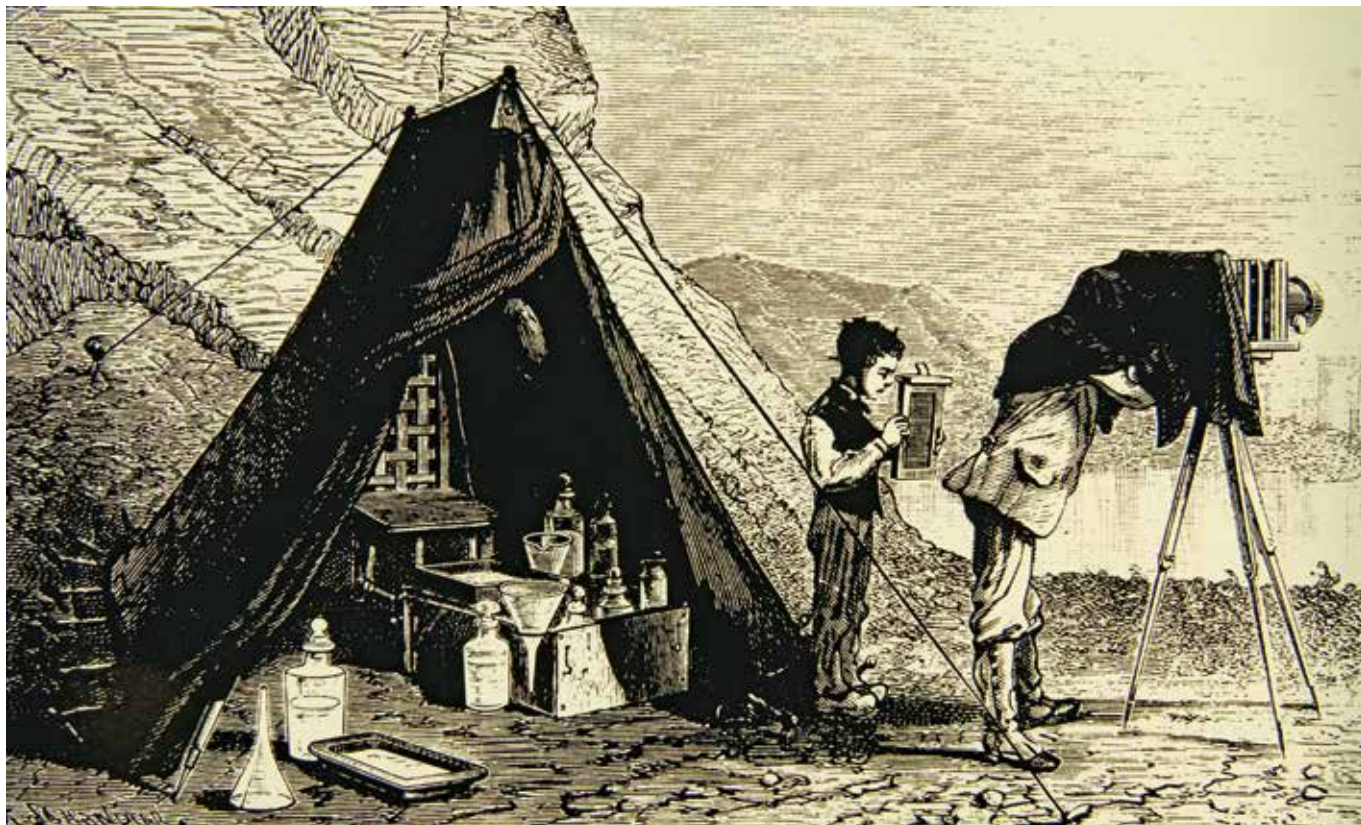
Το γεγονός ότι τα φωτοευαίσθητα άλατα αργύρου, υπεύθυνα για το σχηματισμό τόσο της αρνητικής όσο και της θετικής εικόνας, εισχωρούσαν στις ίνες του χαρτιού, είχε ως αποτέλεσμα την παραγωγή μιας θαμπής εικόνας, η οποία έμοιαζε περισσότερο με ζωγραφικό σχέδιο, σε αντίθεση με την πιστή αποτύπωση της πραγματικότητας που πρόσφερε η δαγκεροτυπία.

Γυάλινα αρνητικά και χαρτιά αλβουμίνης

Σαν μία γενικότερη αρχή στην εξέλιξη της φωτογραφικής τεχνικής, ήταν η επικράτηση της πιο λεπτομερούς και συνάμα πιο οικονομικής εικόνας. Κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων δεκαετιών της φωτογραφίας οι πειραματισμοί επικεντρώθηκαν στην ανεύρεση ενός πρακτικού τρόπου καταγραφής της πληροφορίας. Για το σκοπό αυτό, η ιδανική μέθοδος θα ήταν εκείνη που θα συνδυάζε την οπτική ακρίβεια της δαγκεροτυπίας με τη δυνατότητα αναπαραγωγής της καλοτυπίας. Η λύση δόθηκε με την εγκατάλειψη του χαρτιού ως υποστρώματος

Εικ. 4: Γυάλινα αρνητικά κολλοδίου μέσα σε ξύλινο κουτί

Εικ. 5: Αναπαράσταση σκοτεινού θαλάμου σε σκηνή, όπως χρησιμοποιείτο κατά τη δεκαετία του 1850 για την παραγωγή αρνητικών υγρού κολλοδίου

της αρνητικής εικόνας και την αντικατάστασή του από το γυαλί. Αυτό που χρειαζόταν τώρα ήταν μία ουσία ικανή να κρατήσει τα φωτοευαίσθητα άλατα αργύρου στη λεία επιφάνεια του γυαλιού, χωρίς να εμποδίζει τη φωτοχημική αντίδραση ή την εμφάνιση της εικόνας.

Ο Άγγλος Frederick Scott Archer, γλύπτης με μεγάλο ενδιαφέρον για τις φωτογραφικές τεχνικές, δημοσίευσε το 1851 την τεχνική του κολλοδίου (εικ. 4): αυτή συνίσταται στην επάλειψη μίας γυάλινης πλάκας με μείγμα κολλοδίου (βαμβοκυπρίτιδα σε αιθέρα και αλκοόλη) και ιωδιούχου καλίου, έτσι ώστε να σχηματιστεί ένα ομοιόμορφο στρώμα. Πριν στεγνώσει γινόταν η ευαισθητοποίηση σε νιτρικό άργυρο και αμέσως μετά η λήψη στην κάμερα. Ενώ η πλάκα ήταν ακόμη υγρή, εμφανιζόταν η εικόνα σε γαλλικό οξύ και ακολουθούσε η στερέωση και το πλύσιμο. Οι πλάκες κολλοδίου έχαναν την ευαισθησία τους αν ο ιωδιούχος άργυρος στέγνωνε σε επαφή με τον περίσσιο νιτρικό άργυρο που απέμενε πάνω στην πλάκα από το μπάνιο ευαισθητοποίησης. Επιπλέον, στεγνώνοντας ο νιτρικός άργυρος, θα μετατρέποταν σε κρυστάλλους, γεγονός που θα είχε ως αποτέλεσμα το σχηματισμό ενός νηματοειδούς μοτίβου στην επιφάνεια της πλάκας, το οποίο θα φαινόταν καθαρά στο τελικό τύπωμα. Έτσι η ευαισθητοποίηση, η έκθεση και η εμφάνιση των αρνητικών αυτών θα έπρεπε να γίνεται όσο η πλάκα ήταν υγρή, με αποτέλεσμα η τεχνική να ονομαστεί *μέθοδος του υγρού κολλοδίου*.

Η μέθοδος αυτή θεωρήθηκε αρκετά απλή για τους κανόνες της εποχής, αν επρόκειτο βεβαίως για τη χρήση της στο στούντιο με την εύκολη πρόσβαση στο σκοτεινό θάλαμο. Οι εξωτερικές λήψεις ήταν ένα άλλο θέμα: ο φωτογράφος, εκτός από την κάμερα και το τρίποδο, θα έπρεπε να μεταφέρει μαζί του ένα φορητό σκοτεινό θάλαμο, αποτελούμενο συνήθως από μία σκηνή με τους πασσάλους, τα χημικά για τα μπάνια ευαισθητοποίησης και στερέωσης, άφθονο νερό, τις γυάλινες πλάκες και το κολλόδιο (εικ. 5). Η επιτυχής εμφάνιση της εικόνας εξαρτιόταν από τον καιρό. Η μέθοδος του υγρού κολλοδίου δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί στο ύπαιθρο το χειμώνα διότι το κολλόδιο μπορούσε να παγώσει πριν ολοκληρωθεί η εμφάνιση. Από την άλλη, σε υψηλές θερμοκρασίες δεν ήταν εύκολη η σύνδεση του κολλοδίου πάνω στη γυάλινη πλάκα. Τέλος, αν ο φωτισμός ήταν ασθενής και επομένως η έκθεση της υγρής πλάκας μεγαλύτερη, και πάλι το κολλόδιο στέγνωνε πριν προλάβουν να ολοκληρωθούν τα στάδια εμφάνισης της εικόνας.

Χάρη στη διαφάνεια του γυαλιού, τα αρνητικά αυτά τυπώνονταν πιο γρήγορα από τα χάρτινα και έδιναν τύπωμα με καλύτερη απόδοση των τόνων, ειδικότερα στις

Εικ. 6: V. H. Clementina, Φωτογραφική μελέτη, τύπωμα αλβουμίνης από γυάλινο αρνητικό κολλοδίου, 1860

σκούρες και στις φωτεινές περιοχές της εικόνας. Κατά συνέπεια, η απόδοση της λεπτομέρειας ήταν πολύ μεγαλύτερη. Επιπλέον, η μεγάλη ευαισθησία τους στο φως επιτάχυνε σημαντικά το χρόνο έκθεσης (από 3 έως 12 δευτερόλεπτα), γεγονός που διευκόλυνε την παραγωγή περισσότερων και οικονομικότερων φωτογραφικών εικόνων.

Οι γυάλινες πλάκες για το σχηματισμό των αρνητικών και τα χαρτιά αλβουμίνης για τις θετικές εικόνες κυριάρχησαν στη φωτογραφική παραγωγή τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του 1880. Η δομή των χαρτιών αλβουμίνης μοιάζει πολύ με εκείνη των χαρτιών χλωριούχου άλατος. Αυτό που τα διαφοροποιεί είναι η προσθήκη ενός στρώματος αλβουμίνης (ασπράδι του αυγού) πάνω στο χαρτί. Έτσι, η εικόνα δεν σχηματίζεται πλέον ανάμεσα στις ίνες του χαρτιού αλλά μέσα στο διάφανο στρώμα της αλβουμίνης, γνωστό και ως

γαλάκτωμα. Ο συνδυασμός των δύο αυτών μεθόδων είχε ως αποτέλεσμα την παραγωγή εικόνων υψηλής ποιότητας με μεγάλη λεπτομέρεια, που οφειλόταν τόσο στη διαφάνεια του γυαλιού όσο και στο στρώμα αλβουμίνης, που δίνει στο τελικό αποτέλεσμα έντονη γυαλάδα και μεγάλη αντίθεση στους τόνους της εικόνας (εικ. 6).

Το χρώμα της τελικής εκτύπωσης ήταν συνήθως καφέ-κόκκινο με έντονη γυαλάδα και μεγάλη αντίθεση στους τόνους. Συνήθως στο μείγμα της αλβουμίνης προσέθεταν χρωστικές, προκειμένου να δώσουν διάφορες αποχρώσεις στη τελική εικόνα, όπως απαλό ροζ, μπλε ή μοβ. Αν δεν έχουν τονιστεί, τα χαρτιά αλβουμίνης αποκτούν πολύ γρήγορα μία κιτρινωπή απόχρωση που οφείλεται στην αντίδραση της αλβουμίνης με τον άργυρο.

Μία από τις σημαντικότερες εφαρμογές των χαρτιών αλβουμίνης ήταν οι στερεοσκοπικές εικόνες (εικ. 7). Πρόκειται για ένα ζευγάρι φωτογραφιών, η μία δίπλα στην άλλη, τραβηγμένες με μια ελάχιστη διαφορά γωνίας (συνήθως με μια φωτογραφική μηχανή με δύο φακούς), που όταν τις κοιτούσαν με ένα ειδικό στερεοσκόπιο, έμοιαζαν σαν μία μόνο τρισδιάστατη εικόνα. Ο κόσμος άρχισε να ενδιαφέρεται για τη στερεοσκοπία μετά το 1851 και τα επόμενα δεκαπέντε χρόνια η στερεοφωτογραφία αποτέλεσε μία πραγματική μανία, όπου χιλιάδες τέτοιες εικόνες τραβήχτηκαν στα πιο γνωστά αλλά και από τα πιο εξωτικά μέρη του κόσμου. Η Στερεοσκοπική Εταιρεία του Λονδίνου είναι η πρώτη που ασχολήθηκε με τη μαζική παραγωγή στερεοσκοπικών φωτογραφιών και είναι η πρώτη φορά που μιλάμε για μαζική παραγωγή φωτογραφιών χάρη στη χρήση των αρνητικών κολλοδίου και των χαρτιών αλβουμίνης.

Η επισκεπτήρια φωτογραφία ή «carte-de-visite», που ακολουθήσε τις στερεοσκοπικές εικόνες, εμφανίστηκε το 1854 από το γάλλο φωτογράφο André Disderi και έγινε μόδα τη δεκαετία του 1860 (εικ. 8). Οι φωτογραφίες αυτές ήταν συνήθως ολόσωμα πορτραίτα στο μέγεθος μιας κάρτας και τις πρόσφεραν κυρίως για τα διάφορα οικογενειακά λευκώματα, τα οποία ήταν περίτεχνα διακοσμημένα.

Οι φωτογράφοι παρατήρησαν πολύ γρήγορα τη χημική αστάθεια των χαρτιών αλβουμίνης, δηλαδή την τάση τους να εξασθενούν και να κιτρινίζουν μέσα σε λίγα χρόνια από τη δημιουργία τους. Έτσι, στόχος τους πια ήταν η εύρεση ενός υλικού που θα είχε τα χαρακτηριστικά της αλβουμίνης αλλά θα ήταν πιο σταθερό στο χρόνο. Οι πειραματισμοί τους οδήγησαν στην εμφάνιση των χαρτιών με *emulsion*, δηλαδή χαρτιά προ-ευαισθητοποιημένα στο εργοστάσιο με ένα στρώμα κολλοδίου ή ζελατίνης, που περιείχε σε διασπορά τα φωτοευαίσθητα άλατα αργύρου. Τα χαρτιά αυτά, τα οποία υπήρξαν ιδιαίτερα δημοφιλή από τα τέλη του 1870 έως το 1920, κυκλοφορούσαν σε μεγάλη ποικιλία χρωμάτων, τονικότητας και επιφάνειας (ματ, σατινέ, γυαλιστερό) και η διατήρησή τους στο χρόνο ήταν σαφώς ανώτερη σε σχέση με αυτή των χαρτιών αλβουμίνης (εικ. 9).

Η αρχή της σύγχρονης φωτογραφικής εκτύπωσης

Η πραγματική βιομηχανοποίηση όμως της φωτογραφικής παραγωγής γεννήθηκε στις αρχές του 1880, όταν το κολλόδιο αντικαταστάθηκε από τη ζελατίνη. Ο George Eastman κατασκευάζει την πρώτη μηχανή για την επάλειψη του φωτοευαίσθητου στρώματος ζελατίνης σε γυάλινες πλάκες που φέρουν την αρνητική εικόνα. Υπήρχαν δύο τρόποι προετοιμασίας της φωτοευαίσθητης επιφάνειας: Είτε με ζελατινοβρωμιούχο άργυρο, δηλαδή βρωμιούχο άργυρο σε διασπορά μέσα στη ζελατίνη, είτε με ζελατινο-χλωριούχο άργυρο.

Εικ. 7: Στερεοσκοπική φωτογραφία σε χαρτί αλβουμίνης, Γαλλία 1860

Εικ. 8: Επισκεπτήριες κάρτες ή «cartes-de-visite»

Εικ. 9: Χαρτιά ζελατινο-χλωριούχου αργύρου άμεσης εκτύπωσης, περίπου 1887. Το ένα έχει τονιστεί με χρυσό, που δίνει τη χαρακτηριστική καφέ-μοβ απόχρωση, ενώ το άλλο δεν έχει τονισμό

Εικ. 10: Nelly's, Χορεύτριες της σχολής της Mary Wigman, χαρτί ζελατινο-βρωμιούχου αργύρου, 1923. Συλλογή Φωτογραφικού Αρχείου Μ. Μπενάκη

Ο τελευταίος χρησιμοποιήθηκε περισσότερο για τις θετικές στερεοσκοπικές διαφάνειες πάνω σε γυαλί. Με τη χρήση του ζελατινο-βρωμιούχου αργύρου στις αρνητικές εικόνες, η ταχύτητα πλέον της λήψης επιτρέπει τη στιγμιαία (instantané) φωτογράφιση σε 1/25 του δευτερολέπτου (εικ. 10).

Μέχρι το 1895 ο σχηματισμός της εικόνας γινόταν με τη στενή επαφή του αρνητικού με το θετικό κάτω από το φως. Η μέθοδος αυτή διαρκούσε από λίγα λεπτά έως κάποιες ώρες ανάλογα με την ποιότητα του αρνητικού και τη δύναμη του φωτός, με αποτέλεσμα ο ρυθμός παραγωγής θετικών εικόνων να περιορίζεται σε λίγες την ημέρα. Η λύση σε αυτό το πρόβλημα δόθηκε το 1905 με τη χημική εμφάνιση της εικόνας. Συγκεκριμένα, ένα χαρτί ευαίσθητο στο φως εκτίθεται μέσα σε σκοτεινό θάλαμο κάτω από ένα αρνητικό για λίγα δευτερόλεπτα μόνο στο φως. Στη συνέχεια, το χαρτί αυτό πλένεται και η εμφάνιση της εικόνας γίνεται με χημικό τρόπο.

Επιπλέον, είχαν αρχίσει ήδη από το 1869 οι προσπάθειες εύρεσης ενός εύκαμπτου διαφανούς υλικού που θα μπορούσε να αντικαταστήσει το γυαλί ως υπόστρωμα των αρνητικών. Η εμφάνιση το 1888 του κυτταρινοειδούς υλικού (celluloid) και της νιτρικής κυτταρίνης το 1889 επέτρεψε την παραγωγή των πρώτων πλαστικών φιλμ. Η πρώτη χρήση του φιλμ ως βάση για τα φωτογραφικά αρνητικά έγινε από τον John Carbutt το 1888. Όμως, μόνο μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο μπορούμε να μιλάμε για αντικατάσταση των γυάλινων πλακών από τις πλάκες φιλμ. Πρόκειται για ξηρές πλάκες ζελατίνης πάνω σε φιλμ νιτρικής κυτταρίνης πάχους 0,25mm. Οι πλάκες αυτές ήταν ελαφριές, δεν έσπαγαν και η παραγωγή τους γινόταν μαζικά.

Το κολλόδιο, το celluloid και τα φιλμ νιτρικής κυτταρίνης είναι όλα εξαιρετικά εύφλεκτα υλικά. Στα πρώτα χρόνια του κινηματογράφου η εκδήλωση πυρκαγιάς κατά τη διάρκεια της προβολής ήταν σύνηθες φαινόμενο. Μην έχοντας όμως ακόμη ανακαλύψει το «ασφαλές φιλμ» (safety film), ο κόσμος έμαθε να αποδέχεται τον κίνδυνο πυρκαγιάς, καθώς ο κινηματογράφος αποτέλεσε ένα συναρπαστικό μέσο διασκέδασης.

Τα νιτρικά φιλμ εκλύουν αέρια που περιέχουν νιτρικό οξύ, το οποίο σε συνδυασμό με διάφορα οργανικά προϊόντα

Εικ. 11: Ο George Eastman τη δεκαετία του 1890 σε ένα από τα ταξίδια του στην Ευρώπη. Κρατάει μία από τις μηχανές του με φιλμ τύπου Box Brownie, επιδεικνύοντας τη μεγάλη καινοτομία του, τη μηχανή χειρός

οδηγεί στην αποσύνθεση της πλαστική βάσης ή ακόμη και στην εκδήλωση φωτιάς όταν υπερθερμανθεί. Το κινηματογραφικό φιλμ ήταν πιο ευάλωτο στη φωτιά σε σύγκριση με το φωτογραφικό και αυτό διότι ήταν σε σφιχτά ρολά, στα οποία τα προϊόντα δεν μπορούσαν να εξατμιστούν εύκολα και γρήγορα όπως στις μεμονωμένες αρνητικές πλάκες. Τα αρνητικά νιτρικής κυτταρίνης γρήγορα αντικαταστάθηκαν από την οξική κυτταρίνη (safety film) –γύρω στο 1934– και τέλος από τον πολυεστέρα το 1960.

Η σύγχρονη φωτογραφία είχε γεννηθεί, καθώς η διαδοχή από το χαρτί στο γυαλί και τελικά στο πλαστικό φιλμ διευκόλυνε την κατασκευή ελαφριών φωτογραφικών μηχανών με μικρότερο όγκο, που μπορούσαν να μεταφερθούν παντού. Η μηχανή *Folding Pocket Kodak* του 1898 αποτέλεσε τη βάση όλων των μηχανών τσέπης που ακολούθησαν τα επόμενα 50 χρόνια. Η *Box Brownie* ήταν η πρώτη φωτογραφική μηχανή που λάνσαρε η εταιρεία *Eastman Kodak* το 1900, με σκοπό να φέρει τη φωτογραφία κοντά στο ευρύ κοινό. Μέχρι τότε μόνο οι επαγγελματίες φωτογράφοι μπορούσαν να χειριστούν με άνεση τις πολύπλοκες και συχνά δύσχρηστες φωτογραφικές μηχανές. Με την εμφάνιση της *Brownie*, ξεκίνησε η μαζική παραγωγή φθηνών και απλών στη χρήση φωτογραφικών μηχανών, διατηρώντας την υψηλή ποιότητα της εικόνας (εικ. 11). Έτσι, η φωτογραφία έγινε γρήγορα προσίτη σε όλους, με αποτέλεσμα να έχουμε την εμφάνιση των πρώτων ερασιτεχνών φωτογράφων.

Μαρία Μάττα
Υπεύθυνη Εργαστηρίου
Συντήρησης Φωτογραφιών
του Μουσείου Μπενάκη
matta@benaki.gr

Βιβλιογραφία

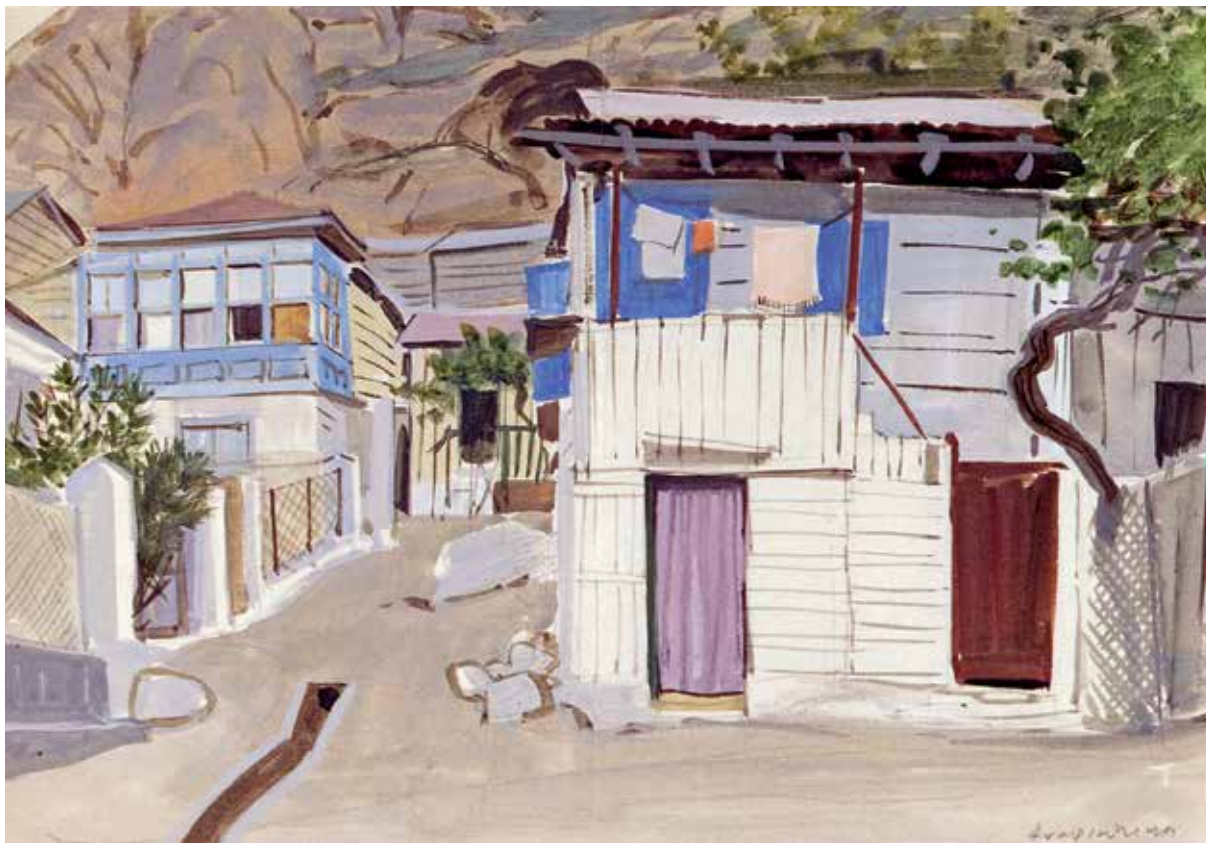
- AMAR, Pierre-Jean, *Histoire de la Photographie*, Presses Universitaires de France, Paris 1997
- COE, Brian, HAWORTH-BOOTH, Mark, *A Guide to Early Photographic Processes*, Victoria & Albert Museum, London 1983
- NEWHALL, Beaumont, *The History of Photography*, Museum of Modern Art, New York 1982
- ΞΑΝΘΑΚΗΣ, Άλκης, *Ιστορία της Ελληνικής Φωτογραφίας 1839-1960*, Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου, Αθήνα 1989
- REMPEL, Siegfried, *The Care of Photographs*, Nick Lyons Books, New York 1987
- CRAWFORD, William, *The Keepers of Light*, Morgan and Morgan, New York 1979
- OSTROFF, Eugene, *Pioneers of Photography*, The society for imaging science and technology, Rochester, New York 1987

Το Β' μέρος θα δημοσιευθεί στο επόμενο τεύχος του Ενημερωτικού Δελτίου

«...ΚΑΙ ΕΣΤΩ ΕΙΣ ΕΝΘΥΜΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ...»

«ΑΝΑΦΙΩΤΙΚΑ», ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΑΥΘΑΙΡΕΤΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

«Παιγνίδια μικροσκοπικά μοιάζουνε, από αυτά που σκαρώνουν τα παιδάκια της φτωχολογιάς, καλύβες με κουτιά από σπέρτα». Αυτή είναι η περιγραφή των «Αναφιώτικων» όπως παρουσιάζεται στη Μενεξεδένια πολιτεία του Άγγελου Τερζάκη. Πράγματι, κάπως έτσι μοιάζουν τα μικρά αιγαιοπελαγίτικα σπιτάκια που λάθρα κτίστηκαν από οικοδόμους και μαραγκούς Αναφιώτες περί τα μέσα του 19ου αι. στη βόρεια πλευρά της Ακροπόλεως. Αλλά ας μελετήσουμε την ιστορία της περιοχής από την αρχαιότητα.

Γιώργος Μανουσάκης, Τα Αναφιώτικα στην Ακρόπολη, ακουαρέλλα, 25x35εκ.
[Αγγελική Κόκκου, Μυρτώ Κουμβακάλη, Γιώργος Μανουσάκης, Αθήνα 2005, 379εικ. 502]

Η βόρεια κλιτύς της Ακροπόλεως υπήρξε χώρος ιερός από αρχαιοτάτων χρόνων. Πάνω από τον αρχαίο Περίπατο, μέσα στις φυσικές κοιλοότητες των βράχων, πρωταγωνιστούσαν ολύμπιοι θεοί και καλοί δαίμονες της βλάστησης, βασιλοπούλες και νύμφες, δροσερές υδάτινες αρτηρίες, κυρίευαν καρδιές και νόες των Αθηναίων, τους ξεδιψούσαν και τους δρόσιζαν. Για το λόγο αυτό, τούτο το ιερό βραχώδες και επικλινές κομμάτι γης ποτέ δεν κατοικήθηκε από θνητούς. Μόνον τότε, στα τραγικά χρόνια του Πελοποννησιακού Πολέμου, φιλοξενήθηκαν προσωρινώς σε πρόχειρα παραπήγματα αρκετοί Αθηναίοι που ζούσαν εκτός των τειχών έως ότου εκλείψει ο κίνδυνος από τους εισβολείς Σπαρτιάτες.

Πολλούς αιώνες αργότερα, όταν πλέον οι αρχαίες λατρείες «κύλησαν μέσα στο πορφυρένιο σάβανο της λήθης όπου κοιμούνται οι νεκροί Θεοί», η περιοχή έχασε την ιερότητά της, διατήρησε όμως την ειδυλλιακή ομορφιά της.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας για πρώτη φορά στην ιστορία της η βόρεια αυτή κλιτύς του Ιερού μας Βράχου απέκτησε μόνιμους κατοίκους, τους «Αραπάδες»! Πρόκειται για τους

αβησσυνούς σκλάβους των Τούρκων που επέλεξαν το συγκεκριμένο σημείο κατοίκησης για λόγους οικονομίας και... θέας. Οι συμπαθείς αυτοί «Αραπάδες» έστησαν εκεί ψηλά τα φτωχοκάλυβά τους, είχαν πλάι τους και άφθονα νερά που έρρεαν από την αρχαία πηγή της Κλεψύδρας (ΒΔ, κάτω από τα Προπύλαια) και αγνάντευαν από ψηλά τη μαγική πόλη της Αθήνας. Οι ντόπιοι ονόμασαν τη βρύση αυτή Καρά-σου'τ (νερό των μαύρων). Το περίεργο είναι πως οι «Αραπάδες» έζησαν εδώ, στις «μαύρες πέτρες», ακόμα και μετά το φευγικό των Τούρκων, τουλάχιστον ως τα μέσα του 19ου αι.

Τον Απρίλιο του 1841 έρχεται στην πόλη μας, τη μικρή πανέμορφη πρωτεύουσα του κόσμου, ο δανός μέγας παραμυθάς Χανς Κρίστιαν Άντερσεν και καθώς κάνει τον περίπατό του στο μαχαλά των «Αραπάδων» διαπιστώνει το εξής: «Λίγες οικογένειες μαύρων, δούλοι από τον καιρό της Τουρκοκρατίας, ξετρώπωναν από τα χαμηλά χωματένια σπίτια τους. Μια γυναίκα που όλα κι όλα τα ρούχα της δεν ήταν παρά μία ρόμπα κι ένα λερωμένο μεσοφόρι, έβγαζε τα νερά έξω από το κατώφλι της. Ενώ τα μικρά αραπάκια χόρευαν μέσα στη λάσπη...».

Φαίνεται πως λίγα χρόνια αργότερα εξέλιπαν οι «Αραπάδες», έφυγαν οριστικώς και στη δεκαετία 1850-1860 η βόρεια κλιτύς της Ακροπόλεως άδειασε. Μόνο μερικά χαλάσματα από την πρόσφατη ανθρώπινη δραστηριότητα και μάρμαρα κομμιασμένα, πεσμένα από ψηλά, μάρτυρες της ευσέβειας των αρχαίων Αθηναίων, πρόβαλλαν ανάμεσα στα χορταριασμένα βράχια. Η αλλοτινή ιερότητα του χώρου, γνωστή στους τότε ειδήμονες, είχε συμβάλει ώστε στην περιοχή να απαγορευθεί η δόμηση, προκειμένου μελλοντικώς να ανασκαφεί και να μελετηθεί διεξοδικώς.

Και τότε συνέβη το εξής παράδοξο: δύο Αναφιώτες, οι Δαμίγος και Σιγάλας, ο ένας μαραγκός και ο άλλος οικοδόμος, αποφάσισαν να στήσουν εδώ λάθρα τα σπιτικά τους και να κουβαλήσουν από την Ανάφη τις οικογένειές τους. Αυτοί οι τολμηροί νησιώτες και αρκετοί άλλοι, που συνέβαλαν στην ανοικοδόμηση της Αθήνας, αρχικώς κατοικούσαν στην περιοχή του «Προαστίου», γύρω από την εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής, στην οδό Ακαδημίας. Εκεί, τους είχε διαθέσει το κράτος κάποια μικρά οικοπέδα για να εγκατασταθούν οικογενειακώς και μονίμως στη νεόδημη τότε πρωτεύουσα.

Σύντομα όμως στο «Προάστιον» επήλθε κορεσμός και τα λοιπά οικοπέδα και σπίτια ήταν πανάκριβα. Οι αιγαιοπελαγίτες «κτιστάδες» ήθελαν να παραμείνουν στην Αθήνα όπου παρατηρείτο οικοδομικός οργασμός και επέλεξαν ως χώρο ανέξοδο, κεντρικό, ευάερο και ευήλιο τη βόρεια κλιτύ του Ιερού μας Βράχου. Η μορφολογία του εδάφους ήταν εύκολη για αυτούς, καθώς στα νησιά μας η Χώρα κάτω από το Κάστρο θεωρείται ιδανικός χώρος κατοίκησης. Γνώριζαν την ιδιαιτερότητα της περιοχής και μπορούσαν να δαμάσουν τις δυσκολίες με το βραχώδες και επικλινές του εδάφους. Λίγα-λίγα λοιπόν μετέφεραν τα υλικά με την απαραίτητη μυστικότητα που απαιτούσαν οι συγκυρίες και μέσα σε μια νύκτα με συλλογική εργασία κατάφεραν να στήσουν δύο μικρά σπιτάκια, όμοια με αυτά που συναντάμε κάτω από τα μεσαιωνικά κάστρα, σε όλα σχεδόν τα νησιά του Αιγαίου! Μερικές μέρες αργότερα κάποιοι Αθηναίοι από το Ριζόκαστρο αντιλήφθηκαν την αυθαίρετη παρουσία των Αναφιωτών και κάλεσαν την Πολεοδομία. Μέχρι να εντοπισθεί ο αρμόδιος και να ενεργήσει δεόντως, τα δύο προηγούμενα σπιτάκια είχαν πολλαπλασιασθεί.

Οι δυναμικοί Αναφιώτες είχαν ξεπεράσει πλέον την Πολεοδομία και τις συνέπειές της! Και μέσα σε ελάχιστο χρόνο είχε σχηματισθεί το πρωτότυπο φαινόμενο των Αναφιωτικών, των πρώτων αυθαίρετων στην πόλη των Αθηνών! Για το οποίο ο μέγιστος των Αθηναϊογράφων, ο Δημήτριος Καμπούρογλου, στις αρχές του 20ού αι. αναφέρει: «Είναι νεότατον και προσωρινόν δημιούργημα. Σημειώσατε ότι, αυτήν την προσωρινότητα, την ακούω εδώ και πενήντα χρόνια!!!».

Κάπως έτσι λοιπόν η συντεχνία των αναφιωτών οικοδόμων ίδρυσε το «κοπάδιον των λευκών αμνάδων», τα Αναφιώτικα, και στη συνέχεια αποκατέστησε τις δύο μεσαιωνικές εκκλησούλες που οριοθέτησαν τη γραφική γειτονιά. Στη δυτική πλευρά ακόμα και σήμερα δεσπόζει η εκκλησία του Αγίου Συμεών. Μάλιστα, οι νέοι κτήτορες έφεραν και την εικόνα της Παναγιάς από την Ανάφη, μαζί με την ψυχή τους. Στην ανατολική πλευρά επισκεύασαν άλλα δύο παλαιά αγιάσματα, το ένα πλάι στο άλλο, τον Άγιο Γεώργιο του Βράχου και τους Αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη. Για τη δυσυπόστατη αυτή εκκλησιούλα καταθέτομε τη μαρτυρία μας για τη γραφικότητά της, κάθε παραμονή της χάρις των Αγίων, στις 20 Μαΐου, όπου έρχονται από όλη την Αθήνα νησιώτες και συμμετέχουν στην αρτοκλασία. Αυτά τα σεπτά αγιάσματα ενέπνευσαν και τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη που γράφει σχετικώς: «Ολίγον παρακάτω είναι τα Αναφιώτικα. Εκεί ανάφτουν καθ' εστέραν εναέριοι λύχνοι. Εκεί είναι αναρίθμητα παλαιά παρεκκλήσια

Καβάλα στον Πήγασο, ο μυθικός ήρωας ανεβαίνει στα ουράνια... «Ύψηλά εκείθεν» στα Αναφιώτικα, ανάμεσα στις ανθισμένες ξερολιθιές

χωμένα κατά το ήμισυ εις την γην. Υπάρχουν σπήλαια, τεχνητά και φυσικά φρέατα. Σταυροί λαξευμένοι πάνω σε βράχους, θυμιάμα λατρείας. Αντηχεί ψηλά εκείθεν ακόμη το... «τω Αγνώστω Θεώ».

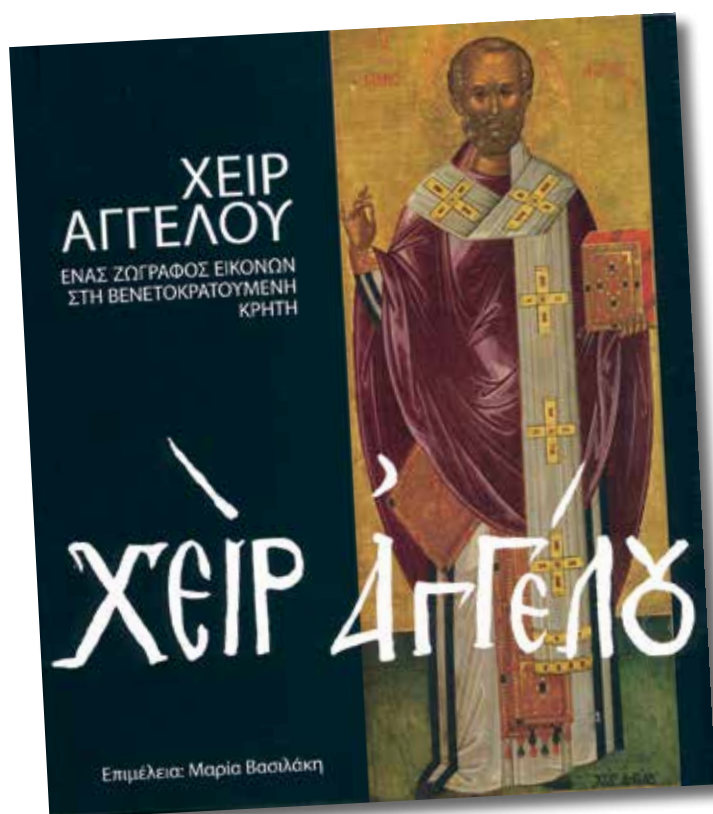
Μεταπολεμικώς ξεκίνησε η φθίνουσα πορεία για τα Αναφιώτικα που ακολούθησε την τύχη της ευρύτερης παλαιάς Αθήνας. Περίεργες παρουσίες, ανασφάλεια, εγκατάλειψη και ερήμωση. Η άλλοτε ζωντανή γειτονιά βίωνε πλήρη παρακμή ως το τέλος της δεκαετίας του 1980, ώσπου η Αρχαιολογική Υπηρεσία απαλλοτρίωσε το ένα τρίτο περίπου των μικρόσπιτων προς τα τείχη, για την αποκάλυψη του αρχαίου Περιπάτου. Στη συνέχεια, η αναβάθμιση της Πλάκας έφερε και την αναβάθμιση των Αναφιωτικών. Την ίδια περίπου εποχή της βελτίωσης έζησε στην ιδιόμορφη αυτή γειτονιά και μάλιστα στο ωραιότερο σημείο της, μπροστά σε ένα άνοιγμα με βράχια και βλάστηση, ένας μικρασιάτης καλλιτέχνης, ο Γιώργος Κουτλίδης. Σπουδασμένος ζωγράφος και εκλεγμένος Δημοτικός Σύμβουλος στο Δήμο Αθηναίων, ανέπτυξε εδώ τις καλλιτεχνικές του ευαισθησίες και μετέτρεψε το ξέφωτο σε μικρό επίγειο Παράδεισο. Ακόμα και σήμερα, ανηφορίζοντας τους «σκολιούς και ελικοειδείς δρομίσκους», εκεί που καταλήγει το καλντερίμι της οδού Στράτωνος, θα ξεχωρίσετε θαυμάσιες ζωγραφιές πάνω στις ξερολιθιές. Και θα θυμηθείτε τα γραφόμενα του Νομπελίστα Σεφέρη: «Αυτή η χάρις του σαθρού, του όχι στέρεου που βλέπεις στα Αναφιώτικα, ένα ξεχαρβαλωμένο ανώφλι με τρία φυλλαράκια, είναι πραγματικά κάτι! Είναι το φως!».

Όποια εποχή του χρόνου κι αν ανηφορίσετε εδώ, θα ζήσετε μια εμπειρία μοναδική. Στις μέρες μας το «προσωρινόν δημιούργημα» των πρώτων αυθαίρετων οικοδομών της Αθήνας του 19ου αι., τα θρυλικά Αναφιώτικα, κατά τη ρήση «ουδέν μονιμότερον του προσωρινού», στην πλειονότητά τους ζουν και βασιλεύουν ως διατηρητέα πλέον. Ακόμα και σήμερα «ψηλά εκείθεν» διασχίζοντας τα λευκά ασβεστομένα μικρόσπιτα, τις ξερολιθιές με τις γλυσίνες, τα γεράνια και τις γαζίες νοιώθεις την ψευδαίσθηση πως εισπνέεις τη δροσιά της αιγαιοπελαγίτικης αύρας, νομίζεις ακόμα πως στη στροφή του σκολιού δρόμου θα δεις και... θάλασσα.

Μην μου πείτε πως η Αθήνα δεν είναι μια πόλη... μαγική!

Αρτεμης Σκουμπουρδή

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

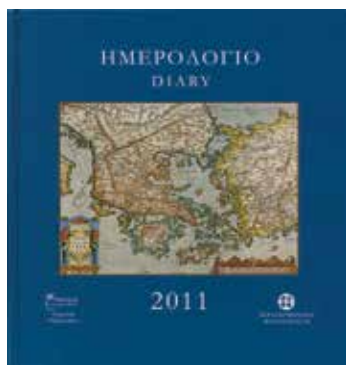

Χειρ Αγγέλου. Ένας ζωγράφος εικόνων στη Βενετοκρατούμενη Κρήτη

Μαρία Βασιλάκη (επιμ.)
Μουσείο Μπενάκη
Χρόνος Έκδοσης: 2010
ISBN: 978-960-476-070-1
(Ελληνικά)

Ημερολόγιο 2011

Φανή-Μαρία Τσιγκάκου,
Έφη Ριζά-Σκύφα (επιμ.)
Μουσείο Μπενάκη,
Έναστρον εκδόσεις
Χρόνος Έκδοσης: 2010
ISBN: 978-960-476-079-4,
978-960-6649-54-7
(δίγλωσσο:
Ελληνικά / Αγγλικά)

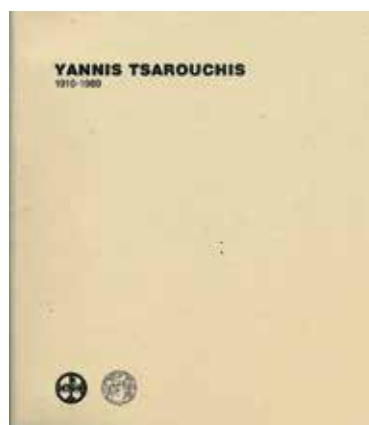

ΜΕΤΟΙΚΗΣΙΣ

Ελένη Σαρόγλου
(επιμ.)
Κρατικό Μουσείο
Σύγχρονης Τέχνης
Θεσσαλονίκης, Κύβος
Εκδόσεις Τέχνης,
Μουσείο Μπενάκη
Χρόνος Έκδοσης: 2010
ISBN: 978-960-93-
1934-8
(Ελληνικά)

Ο χρόνος. Οι άνθρωποι. Οι ιστορίες τους

Μάνος Στεφανίδης
Μουσείο Μπενάκη
Χρόνος Έκδοσης: 2010
ISBN: 978-960-476-077-0
(Ελληνικά)

Yannis Tsarouchis 1910-1989

(συλλογικό έργο)
Ίδρυμα Γιάννη Τσαρούχη,
Μουσείο Μπενάκη
Χρόνος Έκδοσης: 2010
ISBN: 978-960-476-
061-9
(Αγγλικά)

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ 8, 2008

Μουσείο Μπενάκη
Χρόνος Έκδοσης: 2009
ISSN: 1109-4109
(πολύγλωσσο: Ελληνικά /
Αγγλικά / Γαλλικά)

Μάκης Θεοφυλακτοπούλος. Τύχες της ύλης: Ζωγραφική 1960-2010

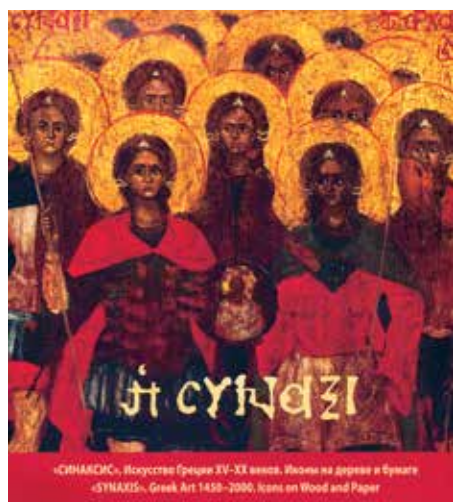
(συλλογικό έργο)
Μουσείο Μπενάκη
Χρόνος Έκδοσης:
2010
ISBN: 978-960-
476-076-3
(Ελληνικά)

Ζιζή Μακρή.
Κίνα '56.
Χαρακτικά
και σχέδια
 Δανάν Φιλίππου
 (επιμ.)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης:
 2010
 ISBN: 978-960
 -476-065-7
 (διγλωσσο:
 Ελληνικά/Γαλλικά)

Στον Δρόμο για τις Πατρίδες.
Η Ape Italiana, ο Ανδρέας
Κάλβος, η Ιστορία
 Δημήτρης Αρβανιτάκης
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2010
 ISBN: 978-960-476-069-5
 (ISSN: 1790-7578)
 (Ελληνικά)

Έλση Παππά.
Μαρτυρίες μιας διαδρομής
 Τάσος Σακελλαρόπουλος (επιμ.)
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2010
 ISBN: 978-960-476-075-6
 (ISSN: 1790-7578)
 (Ελληνικά)

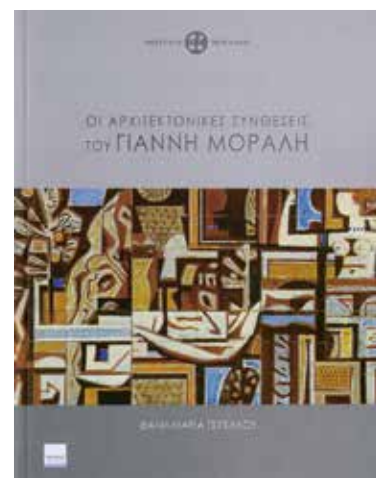
«SYNAXIS». Greek
Art 1450-2000.
Icons on Wood
and Paper
 (συλλογικό έργο)
 Κοινωφελές Ίδρυμα
 Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης,
 Κρατικό Μουσείο Κα-
 λών Τεχνών Πούσκιν,
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2010
 ISBN: 978-960-476-
 068-8
 (διγλωσσο:
 Αγγλικά/Ρωσικά)

Σαρακατσάνοι. Τόμος II
 Αγγελική Χατζημιχάλη
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2010
 ISBN: 978-960-87697-5-5
 (Ελληνικά)

20%
ΕΚΠΤΩΣΗ

Οι αρχιτεκτονικές
συνθέσεις του
Γιάννη Μόραλη
 Φανή-Μαρία Τσιγκάκου
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2010
 ISBN: 978-960
 -6602-88-7
 (Ελληνικά)

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ
(τεύχος 52)
 (συλλογικό έργο)
 Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα,
 Μουσείο Μπενάκη
 Χρόνος Έκδοσης: 2010
 ISSN: 1105-1663
 (Ελληνικά)

ΣΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ ΔΙΑΤΙΘΕΝΤΑΙ ΟΛΕΣ ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ Μ. ΜΠΕΝΑΚΗ ΜΕ ΕΚΠΤΩΣΗ 20% ΓΙΑ ΤΑ ΜΕΛΗ

*Νικηφόρος
Βρεττάκος,
Λειτουργία
κάτω από την
Ακρόπολη
(1982), ακρυ-
λικό και φύλλα
χρυσού σε
plexiglass, 173
x 76 εκ. Συλ-
λογή Μανόλη
και Πόπη
Τσακίρη*

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΕΝΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΚΤΗΡΙΟ

11 Μαΐου - 12 Ιουνίου 2011
Μαίρη Παρασκευά (1882-1951)

ΚΤΗΡΙΟ ΟΔΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

21 Ιανουαρίου - 13 Μαρτίου 2011
*Αιτία Θανάτου: Ευθανασία.
Έργα από τη συλλογή Prinzhorn*

3 Φεβρουαρίου - 6 Μαρτίου 2011
*Κώστας Μπαλάφας. Το αντάρτικο στην
Ήπειρο, Ασπρόμαυρες φωτογραφίες
1940-1944*

16 Φεβρουαρίου - 20 Μαρτίου 2011
*Τάσος Μπίρης - Δημήτρης Μπίρης:
Αρχιτεκτονική. Το αμφίδρομο πέρασμα
ανάμεσα στην εφαρμογή
και τη διδασκαλία*

ΤΜΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΚΤΗΡΙΟ

Κουμπάρη 1, Αθήνα
Δευτέρα, Τετάρτη, Παρασκευή,
Σάββατο: 9:00-17:00, Πέμπτη: 9:00-24:00,
Κυριακή: 9:00-15:00
Τηλ. κέντρο: 210-36 71 000,
Fax: 210-36 71 063

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Κουμπάρη 1, Αθήνα
Δευτέρα - Παρασκευή: 9:00-15:00
Τηλ.: 210-36 21 027 - 029,
Fax: 210-36 42 216

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

Εμμανουήλ Μπενάκη 38 και
Στεφάνου Δέλτα, Κηφισιά
Δευτέρα, Τετάρτη-Παρασκευή: 10:00-15:00
Τρίτη: 10:00-17:00
(μετά από τηλεφωνική συνεννόηση)
Τηλ.: 210-80 79 878, Fax: 210-62 06 700

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Πλατεία Φιλικής Εταιρείας 15, Αθήνα
Δευτέρα-Παρασκευή: 9:00-15:00
(μετά από τηλεφωνική συνεννόηση)
Τηλ.: 210-72 11 033, Fax: 210-72 28 465

ΑΡΧΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Πειραιώς 138, Αθήνα
Τετάρτη-Παρασκευή: 10:00-13:00
(μετά από τηλεφωνική συνεννόηση)
Τηλ.: 210-34 53 111, Fax: 210-34 53 743

ΚΤΗΡΙΟ ΟΔΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ 138

Πειραιώς 138, Αθήνα
Τετάρτη-Πέμπτη-Κυριακή: 10:00-18:00
Παρασκευή-Σάββατο: 10:00-22:00
Τηλ.: 210-34 53 111, Fax: 210-34 53 743

ΜΟΥΣΕΙΟ ΙΣΛΑΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Αγίων Ασωμάτων 22 και Διπύλου 12
Τρίτη, Πέμπτη - Κυριακή: 9:00-15:00
Τετάρτη: 9:00-21:00. Τηλ.: 210-32 51 311

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ Ν. ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ-ΓΚΙΚΑ

Δευτέρα-Παρασκευή: 10:00-14:00
(κατόπιν τηλεφωνικής συνεννόησης)
Τηλ.: 210-36 21 225, Fax: 210-36 26 266

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΠΑ

Ανακρέοντος 38, Ζωγράφου
Τρίτη, Παρασκευή, Κυριακή: 10:00-14:00
Τηλ.: 210-77 73 946